

Búvópatakok a magyar könyvtári rendszerben 2.

A minisztériumi szakkönyvtárak 2008–2012

AMBERG Eszter

Öt évvel ezelőtt e lap hasábjain jelent meg tanulmányom a minisztériumi szakkönyvtárakról.¹ Jelen írásomban egyrészt a 2008–2012 között eltelt időszak statisztikai adataira támaszkodva, másrészt a minisztériumi szakkönyvtárosokkal folytatott konzultáció tapasztalataiból kiindulva kívánok reális helyzetképet adni a kormányzati könyvtárak e kiemelt csoportjáról.

Kormányzati szerkezetátalakítás

A 2010. évi országgyűlési választásokat követően jelentősen átalakult a kormányzati szerkezet, létrejöttek az ún. csúcsmisztériumok. Egy-egy tárca több korábbi szakminisztériumot is integrált, emiatt bár a korábbiakhoz képest jelentősen csökkent a minisztériumok száma, ugyanakkor az államtitkárok száma növekedett.

Megszűnt a kormány legfőbb hivatali szerve, a Miniszterelnöki Hivatal. Jogutódja a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium lett, amelyből később kivált a miniszterelnök munkaszervezete, a Miniszterelnökség. A Miniszterelnökség segíti a kormányfő tevékenységét és közreműködik a kormányzati politika kialakításában.

Az új kormányzati szerkezet kialakításakor az egyik cél az volt, hogy lehetőleg minél kevesebb tárca legyen, a másik, hogy az ágazati lobbik ne szabdalják szét a kormányzati politikát, hanem becsatornázzák őket, a harmadik pedig, hogy jól kitapintható irányok legyenek a kormányzati politikában (pl. a gazdaságpolitika elsődlegessége, az államreform kiemelt jelentősége, stb.), amelyhez a kormányzati szerkezet is illeszkedik, mint a kormányzati politika végrehajtásának egy eszköze.

Szolgáltatások

A minisztériumi könyvtárak alapvető küldetése nem változott: biztosítsa a szükséges információkat a tisztviselői számára, továbbá információ- és tudásmenedzsmenttel segítse őket. E könyvtárak feladata tehát, hogy kövessék az adott minisztérium szakterületein megjelenő új információkat, és proaktív módon megszerezzék hivatalnokaiknak az új információforrásokat és eszközöket, továbbá segítsék őket ezek használatában.

Ugyanígy nem változott – és ezt már sajnálattal tapasztaltuk – e könyvtárak együttműködése, továbbá az, hogy alulreprezentáltak a hazai szak-sajtóban. Továbbra sincs semmilyen fórumuk vagy a Magyar Könyvtárosok Egyesületében külön szekciójuk, ahol az őket érintő szakmai kérdéseket megvitathatnák. Az MKE Jogi Szekciója jelezte, hogy nyitott az együttműködésre és szívesen látná tagjai sorában a kormányzatban, azon belül is a minisztériumokban, illetőleg a minisztériumi háttérintézményekben dolgozó könyvtári szakembereket is.

Ugyancsak várat magára egy hazai kormányzati könyvtári irányelv kidolgozása is, természetesen harmonizálva mind az IFLA kormányzati könyvtári irányelveivel, mind pedig a kormány e-közigazgatás stratégiájával.

Ezen unikális gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak célközönsége elsősorban a minisztériumok munkatársai, ugyanakkor az általuk kiszolgált közönség szélesebb, mint a kormányzati munkában foglalkoztatottak köre, hiszen sok diák, kutató és jogász veszi igénybe szolgáltatásaikat.

E könyvtárak szolgáltatáskínálata szintén nem sokat módosult az eltelt öt év alatt. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a Külügyminisztérium Bánffy Miklós Szakkönyvtára 2012-ben – elsősorban állományvédelmi okokból – az Arcanum Adatbázis Kiadóval digitalizáltatta a II. világháború utáni diplomáciai iratokat és a Külpolitikai Évkönyvet 1968-tól napjainkig.

Természetesen továbbra is igaz az, hogy e könyvtáraknak össze kell hangolniuk szolgáltatásaikat a fenntartó terveivel, igényeivel, és közben folyamatosan fejleszteniük is kell, hogy minél jobban és gyorsabban ki tudják ezeket az igényeket elégíteni.

A vizsgált könyvtárak köre

Jelenleg három minisztérium rendelkezik saját könyvtárral², a másik ötnek a háttérintézményei tartanak fenn szakkönyvtárakat. Az öt évvel ezelőtt vizsgált 13 szakkönyvtár közül megszűnt a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Szakkönyvtára, a minisztériumi háttérintézmények közül pedig a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság Környezet-, Természetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtár és a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet Felnőttképzési Szakkönyvtára. Az előző két gyűjtemény az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, míg a harmadik a Nemzeti Munkaügyi Hivatal Központi Könyvtárának állományába integrálódott.

A vizsgálatunkba bevont intézmények a következők voltak (*kurzívval* jelöltük azokat a könyvtárakat, amelyeket öt évvel ezelőtt is vizsgáltunk):

- a Belügyminisztérium háttérintézményeinek könyvtárai (Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet Könyvtára, Készenléti Rendőrség Könyvtára)
- az Emberi Erőforrások Minisztériuma háttérintézményeinek könyvtárai (*GYEMSZI Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár*, GYEMSZI Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet Főigazgatóság Egészségtudományi Szakkönyvtár, GYEMSZI Országos Gyógyszerészeti Intézet Könyvtár, Holocaust

Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány Könyvtár, Lajtha László Folk-lórdokumentációs Központ Könyvtár, Nemzeti Közművelődési és Közgyűjteményi Intézet Szakkönyvtár és Dokumentációs Központ, *Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum*)

- a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményeinek könyvtárai (Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakkönyvtára, *MH Vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár HM 1. Objektumok Üzemeltetési Igazgatóság Katonai Kézi Könyvtár*)
- a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Könyvtára és a minisztérium háttérintézményének könyvtára (Balassi Intézet Könyvtára), továbbá a miniszter által felügyelt kormányhivatali szakkönyvtár (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Frecskay János Szakkönyvtár)
- a Külügyminisztérium *Bánffy Miklós Szakkönyvtár* és a minisztérium háttérintézményének könyvtára (Magyar Külügyi Intézet Könyvtára)
- a Nemzetgazdasági Minisztérium Könyvtára és a minisztérium háttérintézményének könyvtára (*Nemzeti Munkaügyi Hivatal Központi Könyvtára*)
- a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium háttérintézményeinek könyvtárai (Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft Könyvtára, MÁV Dokumentációs Központ és Könyvtár, Magyar Földtani és Geofizikai Intézet Országos Földtani Szakkönyvtár, Magyar Földtani és Geofizikai Intézet Országos Geofizikai Szakkönyvtára, VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft Könyvtár)
- a Vidékfejlesztési Minisztérium háttérintézményeinek könyvtárai (*Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár*, Halászati és Öntözési Kutató Intézet Könyvtára, Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára)

Amint a fentiekből kitűnik, a jelenlegi (statisztikai) vizsgálatunkat kétszer több könyvtárra terjesztettük ki, mint öt évvel ezelőtt. A most vizsgált 26 könyvtárnak túlnyomó része (58%) zárt munkahelyi szakkönyvtár, míg a másik fele a *Nyilvános könyvtárak jegyzékében* (NYKJ)

szereplő szakkönyvtár, közülük kettő országos szakkönyvtár is.³

Statisztika

Az adatszolgáltatási kötelezettség a minisztériumi szakkönyvtárakra is vonatkozik az 1997. évi CXL. tv. és az évente megjelenő statisztikai kormányrendelet értelmében, amely az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program módosított és új adatgyűjtéseiről szól.

Az adatszolgáltatók száma

	2008	2009	2010	2011	2012
Könyvtárak száma	30	29	28	28	26
Elemzendő (legalább 4 évig adott adatot)	29	28	27	27	26

A vizsgált időszak második évében, 2009-ben, egyrészt megszűnt a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Szakkönyvtára és gyűjteménye az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ állományába tagozódott, másrészt a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet (NSZFI) Központi Könyvtárának gyűjteményébe integrálódott az NSZFI Felnőttképzési Szakkönyvtárának állománya, amelynek előző fenntartói a Munkaügyi Minisztérium és jogutódjai voltak. 2011-től pedig Nemzeti Munkaügyi Hivatal Központi Könyvtáraként működik tovább.

2011-ben megszűnt a nyilvános könyvtárak jegyzékén is szereplő Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság Környezet-, Természetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtára, amelynek állománya szintén az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ része lett.

2012-ben pedig egyesült a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Szakkönyvtárának és a Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatal Szakkönyvtárának gyűjteménye: az új intézményt a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakkönyvtárának nevezik.

A rendszeresen statisztikai adatot szolgáltató könyvtárak köre az utóbbi öt évben 10%-kal csökkent (29-ről 26-ra) a fent említett intézményi és gyűjteményi integrációk következtében. Továbbá még mindig van legalább hat olyan minisztériumi háttérintézmény⁴, amelyek által fenntartott könyvtárak eddig sohasem szolgáltattak statisztikai adatokat.

Az adatszolgáltatók területi elhelyezkedés szerint, mint a közigazgatás központi állami szerveinek vagy másképpen a legmagasabb állami hatóságoknak, illetve háttérintézményeiknek könyvtárai Budapesten találhatóak, kivéve a szarvasi Halászati és Öntözési Kutatóintézet Könyvtárát, amely egyébként a Nyilvános könyvtárak jegyzékén is szerepel.

zeum nyitvatartási órái 2012-re 20%-kal csökkentek (45-ről 36-ra). Emellett elmondhatjuk azt is, hogy a nyitvatartási napok száma öt év alatt átlagosan szintén 10%-kal növekedett (4,5 napról 5 napra).

2012-re az általam vizsgált minisztériumi könyvtáraknak csak a *hatoda* (4 db)⁵ áll heti 40 órában vagy afeletti nyitva tartással az olvasók rendelkezésére, és közülük csak egy (a Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft. Könyvtára) olyan könyvtár van, amelyik a Nyilvános könyvtárak jegyzékén szerepel. Ugyancsak a könyvtárak *hatoda*⁶ heti tíz órában vagy annál kevesebb ideig van nyitva, sajnos ebből egy könyvtár, a szarvasi Halászati és Öntözési Kutatóintézet Könyvtára, szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén is. A

Heti nyitvatartási órák

Év	Nyitvatartási órák száma		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár nyitva tartási óráinak száma		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár nyitva tartási óráinak száma		Az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak nyitva tartási óráinak száma	
	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	837	27,9	83	41,2	754	26,9	236	29,5
2009	838	28,8	83	41,2	755	26,0	240	34,2
2010	818	29,2	83	41,2	735	26,2	244	34,8
2011	803	28,7	83	41,2	720	25,7	244	34,8
2012	726	27,9	74	37,0	652	25,0	212	35,3

Az öt évvel ezelőtt vizsgált könyvtári körben a nyitvatartási órák száma átlagosan 16%-kal emelkedett (29,5-ről 35-re), ugyanakkor mind az országos szakkönyvtárak, mind a többi vizsgált minisztériumi könyvtár nyitvatartási ideje 2008–2012 között átlagosan tíz, illetve hét százalékkal csökkent. Az országos szakkönyvtárak közül egyébként az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Mú-

statisztika szerint a Nemzeti Közművelődési és Közgyűjteményi Intézet Szakkönyvtár és Dokumentációs Központ 2012-ben zárva volt.

Tudjuk, hogy e könyvtárak nyitva tartása – érthetően – a hivatali időhöz igazodik, mégis érdemes lenne időnként felmérni, hogy a könyvtárhasználók mennyire elégedettek vele, és ha szükséges módosítani kellene a nyitva tartást.

👁 BÚVÓPATAKOK A MAGYAR KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN 2. 👁

Helyben lévő állomány

Év	Összes állomány nagysága		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár állományának nagysága		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár állományának nagysága		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak állományának nagysága	
	(db)		(db)		(db)		(db)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	1 774 493	61 189,4	596 600	555 124	1 177 893	43 625,6	292 462	36 557,7
2009	1 777 727	63 490,2	608 149	566 161	1 169 578	44 983,8	279 792	39 970,3
2010	1 768 397	65 496,2	617 463	576 670	1 150 934	46 037,4	294 409	42 058,4
2011	1 773 110	65 670,7	626 292	585 353	1 146 818	45 872,7	284 953	40 707,6
2012	1 717 252	66 048,1	630 111	588 793	1 087 141	45 297,5	248 255	41 375,8

Éves gyarapodás (kötetek száma)

Év	Gyarapodás		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár gyarapodása		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár gyarapodása		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak gyarapodása	
	(db)		(db)		(db)		(db)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	27 847	960,2	10 933	10 132	16 914	626,4	4 918	614,7
2009	24 782	885,0	11 549	11 037	13 233	509,0	2 919	417,0
2010	23 396	866,5	10 985	10 509	12 411	496,4	3 572	510,3
2011	20 014	741,2	9 240	8 683	10 774	431,0	2 387	341,0
2012	18 492	711,2	8 418	7 945	10 074	419,7	1 935	322,5

Állománygyarapítás összege (a kifizetett számlák alapján)

Év	Gyarapítás		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár gyarapítása		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár gyarapítása		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak gyarapítása	
	(eFt)		(eFt)		(eFt)		(eFt)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	125 377	4 323,3	11 241	6 400	114 136	4 227,2	17 683	2 210,4
2009	120 276	4 295,6	10 061	5 517	110 215	4 239,0	19 189	2 741,3
2010	104 524	3 871,2	7 650	2 572	96 874	3 875,0	13 240	1 891,4
2011	85 195	3 155,4	4 217	939	80 978	3 239,1	5 933	847,6
2012	130 592	5 022,8	17 209	4 650	113 383	4 724,3	2 917	486,2

A minisztériumi szakkönyvtárak dokumentum-állománya 2008–2012 között 8%-kal növekedett, míg az éves állománygyarapodás 26%-kal csökkent, ugyanakkor az állománygyarapításra fordított éves összeg 16%-kal nőtt.

Az öt évvel ezelőtt vizsgált könyvtári kör dokumentumállománya 2008–2012 között 13%-kal növekedett, ugyanakkor az éves állománygyarapodás a felére (48%-kal) csökkent, az éves állománygyarapításra fordított összeg pedig a kétharmadára (78%-kal) zsugorodott. Ha az adatokat az utóbbi tíz év (2003–2012) távlatában vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy e könyvtári kör dokumentumállománya negyedével (24%-kal) növekedett, azonban az éves állománygyarapodás kb. a kétharmadával (59%-kal), az éves állománygyarapításra fordított összeg pedig drasztikusan, 91%-kal csökkent.

Emellett kiemelendő az is, hogy 2008–2012 között e könyvtárak alapterülete átlagosan kb. negyedével (23%-kal) csökkent. Tehát miköz-

ben mind a könyvtári alapterület, mind az éves állománygyarapodás drasztikusan csökkent, addig a helyben lévő állomány nagysága kisé (13%-kal) növekedett. Ezért a továbbiakban is javasolhatjuk e könyvtári körnek a tervszerű állományapasztást, amely – mint tudjuk – a könyvtári gyűjteményszervezés egyik alkotóeleme a gyarapítás mellett.

2011 óta megnőtt azon könyvtárak száma, és ez jelenleg a minisztériumi szakkönyvtárak hatodát (15%) jellemzi, amelyek saját költségvetésükből egyetlen dokumentummal sem tudták gyarapítani állományukat, vagyis nyilvánvalóan csak tiszteletpéldányokkal gyarapodhattak. Továbbra is igaz, hogy az éves állománygyarapodás mértéke az OFI-OPKM-ben évek óta a legnagyobb, és bár azt hihetnénk, hogy ehhez a könyvtár gyarapításra fordított összege – mint országos szakkönyvtaré – messze a legmagasabb, de ez még sincs így.

A használók számára fenntartott számítógépek száma

Év	Számítógépek száma (db)		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár számítógépeinek száma (db)		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár számítógépeinek száma (db)		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak számítógépeinek száma (db)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	75	2,6	15	12	60	2,2	15	1,9
2009	76	2,7	15	12	61	2,3	18	2,6
2010	75	2,8	15	12	60	2,4	18	2,6
2011	73	2,7	15	12	58	2,3	18	2,6
2012	70	2,7	13	10	57	2,4	13	2,2

Ebből internet-hozzáféréssel rendelkezik

Év	Internet-hozzáférések száma (db)		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár internet-hozzáféréseinek száma (db)		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár internet-hozzáféréseinek száma (db)		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak internet-hozzáféréseinek száma (db)	
	Összesen	Hozzáférés aránya (%)	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Hozzáférés aránya (%)	Összesen	Hozzáférés aránya (%)
2008	64	85	15	12	49	82	14	93
2009	69	91	15	12	54	88	17	94

Év	Internet-hozzáférések száma		Az összesből a 2 országos szakkönyvtár internet-hozzáféréseinek száma		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtár internet-hozzáféréseinek száma		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak internet-hozzáféréseinek száma	
	(db)		(db)		(db)		(db)	
	Összesen	Hozzáférés aránya (%)	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	Hozzáférés aránya (%)	Összesen	Hozzáférés aránya (%)
2010	73	97	15	12	58	97	17	94
2011	71	97	15	12	56	96	17	94
2012	67	96	12	9	55	96	13	100

A szakkönyvtárak helyiségeiben a használók rendelkezésére álló számítógépek száma 2008-2012 között 7%-kal csökkent, amely csökkenés fele minden bizonnyal az OFI-OPKM gépparkja amortizációjának és selejtezésének tudható be. A könyvtárak számítógép-ellátottsága átlagosan megfelelő, az internet-hozzáféréssel rendelkező gépek aránya majdnem maximális (96%). Mindazonáltal 2012-ben még négy olyan minisztériumi könyvtárt találunk, ahol egyetlen számítógép se állt a használók rendelkezésére (sajnos ebből egy könyvtár, a szarvasi Halászlati és Öntözési Kutatóintézet Könyvtára, szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén). 2008–2012 között a legtöbb számítógéppel és internet-hozzáféréssel, az OFI-OPKM és a GYEMSZI Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet Főigazgatóság Egészségtudományi Szakkönyvtára rendelkezik, sőt ez utóbbi intézmény 2012-ben a

könyvtár helyiségeiben a használók rendelkezésére álló számítógép- és internet ellátottság tekintetében megelőzte az országos pedagógiai szakkönyvtárunkat.

2012-re a vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak 42%-a (11 db) összetettebb struktúrájú, rendszeresen frissülő tartalmú honlappal rendelkezik, 38%-ának (10 db) nincs saját honlapja, 12%-a (3 db) egyszerű struktúrájú, statikus adattartalmú honlappal, 8%-a (2 db) portálszerű szolgáltatásokkal és naponta többször frissülő tartalmú honlappal rendelkezik. A vizsgált minisztériumi szakkönyvtárak fele (13 db) saját, online elérhető, digitalizált tartalommal, 15%-uk (4 db) pedig csak helyben elérhető digitalizált tartalommal rendelkezik, míg harmaduk (9 db) egyáltalán nem rendelkezik saját, elérhető digitalizált tartalommal.

Könyvtári személyzet

Év	Alkalmazottak száma			Az összesből a 2 országos szakkönyvtárban alkalmazottak száma		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtárban alkalmazottak száma			Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárban alkalmazottak száma		
	(fő)			(fő)		(fő)			(fő)		
	Összesen	TMI	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	TMI	Átlag	Összesen	TMI	Átlag
2008	127	120	4,4	59	45	68	63	2,5	22	21,5	2,8
2009	123	117	4,4	57	44	66	62	2,5	24	23	3,4
2010	129	120	4,7	56	43	73	66	2,9	24	23	3,4
2011	120	112	4,4	55	43	65	59	2,6	20	20	2,9
2012	101	94	3,9	47	36	54	54	2,2	15	15	2,5

Év	Könyvtáros szakképesítésűek száma (fő)			Az összesből a 2 országos szakkönyvtárban dolgozó könyvtáros szakképesítésűek száma (fő)		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtárban dolgozó könyvtáros szakképesítésűek száma (fő)			Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisztériumi szakkönyvtárban dolgozó könyvtáros szakképesítésűek száma (fő)		
	Összesen	TMI	Átlag	Összesen	Ebből az OFI-OPKM	Összesen	TMI	Átlag	Összesen	TMI	Átlag
2008	96	91	3,3	38	29	58	54	2,1	20	19,5	2,5
2009	92	87	3,3	37	28	55	50	2,1	19	18	2,7
2010	96	89	3,5	37	27	59	54	2,4	20	19	2,8
2011	91	86	3,4	37	27	54	50	2,2	17	16,75	2,4
2012	84	78	3,2	33	24	51	46	2,1	14	13,75	2,3

2008–2012 között átlagosan 4 főt alkalmaztak a minisztériumi könyvtárakban, ebből 3 fő könyvtáros szakképesítéssel rendelkezik. A vizsgált időszakban az alkalmazottak száma 20%-kal csökkent, ezen belül a könyvtáros szakképzettésük száma 12%-kal. Szembeötlő, hogy 2011-ről 2012-re az alkalmazottak létszáma 16%-kal csökkent, ugyanakkor az alkalmazásban álló könyvtáros szakképesítésűek száma csak 8%-kal.

A munkaügyi statisztikai adatgyűjtésekben az alkalmazásban állók a munkaidő hossza szerint lehetnek teljes munkaidőben foglalkoztatottak és nem teljes munkaidőben, de munkaszerződés szerint havi átlagban legalább 60 munkaórán foglalkoztatottak. A minisztériumi könyvtárakban foglalkoztatott alkalmazottaknak, illetve könyvtáros szakképzettésűeknek csak elenyésző része (7%-a) olyan, akiket nem teljes munkaidőben (de átlagosan havonta minimum 60 munkaóra részmunkaidőben) foglalkoztatnak. Az öt évvel ezelőtt vizsgált könyvtári kör tekintetében megállapítható, hogy az alkalmazottak száma harmadával csökkent (32%), csakúgy, mint a könyvtáros szakképesítésűek száma (30%). Továbbá, mint láthatjuk, 2011-ben és 2012-ben mind az alkalmazottak, mind a könyvtáros szakképzettésűek teljes munkaidőre átszámított létszáma megegyezik, azaz

valamennyiüket teljes munkaidőben (napi 8, heti 40 órában) foglalkoztatják.

A vizsgált két országos szakkönyvtár vonatkozásában a táblázatból az is kiolvasható, hogy 2008–2012 között az OFI-OPKM alkalmazottainak száma 20%-kal csökkent, ezen belül a könyvtáros szakképzettésük száma 17%-kal. A GYEMSZI Országos Egészségtudományi Szakkönyvtára alkalmazottainak száma 22%-kal csökkent, viszont a könyvtáros szakképzettésűek száma változatlan maradt.

Leszámítva az OFI-OPKM-et és a GYEMSZI Országos Egészségtudományi Szakkönyvtárát, ahol összesen 36, ill. 11 főt alkalmaznak⁷, a többi minisztériumi szakkönyvtárban átlagosan két főt foglalkoztatnak, akik felső- vagy középfokú könyvtáros szakképesítésűek. Hangsúlyozom még egyszer, hogy *átlagosan*, hiszen a skála egyik végén találjuk a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Frecskay János Szakkönyvtárát, ahol 6 főfoglalkozású könyvtáros szakképzettésű alkalmazott dolgozik, míg a skála másik végén egyszemélyes könyvtárakat találunk. Fontos különbség ugyanakkor az előző vizsgált ciklushoz (2003–2007) képest, hogy már mindegyik egyszemélyes minisztériumi könyvtárban könyvtáros szakképesítésű kollégák dolgoznak.

Forgalmi adatok

Év	Könyvtárhasználatok (személyes- és távhasználat) összesen (alkalom)		Az összesből a 2 országos szak- könyvtárban regisztrált összes könyvtárhasználat (alkalom)		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtárban regisztrált összes könyvtárhasználat (alkalom)		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisz- tériumi szakkönyvtár- ban regisztrált összes könyvtárhasználat (alkalom)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI- OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	451301	15562,1	338464	328564	112837	4179,1	58430	7303,7
2009	701748	25062,4	605935	590474	95813	3685,1	37119	5302,7
2010	573434	21238,3	477305	345646	96129	3845,1	36929	5275,6
2011	653588	24206,9	517118	372636	136470	5458,8	61801	8828,7
2012	533678	20526,1	444547	353281	89131	3713,8	37976	6329,3

Év	Távhasználatok összesen (alkalom)		Az összesből a 2 ország- os szakkönyvtárban regisztrált távhasználat (alkalom)		Az összesből a többi minisztériumi szak- könyvtárban regisztrált távhasználat (alkalom)		Az összesből az öt évvel előzőt vizsgált minisztériumi szak- könyvtárban regisztrált távhasználat (alkalom)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI- OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	371459	12808,9	310937	304412	60522	2241,5	31270	3908,7
2009	625661	22345,0	582387	571457	43274	1664,4	11606	1658,0
2010	498887	18477,3	450712	322000	48175	1927,0	12151	1735,8
2011	579627	21467,6	491941	350000	87686	3507,4	35931	5133,0
2012	465443	17901,6	418893	330000	46550	1939,6	15507	2584,5

Év	Kölcsönzött dokumentumok összesen (db)		Az összesből a 2 országos szakkönyv- tárból kölcsönzött dokumentumok (db)		Az összesből a többi minisztériumi szakkönyvtárból kölcsönzött dokumentumok (db)		Az összesből az öt évvel ezelőtt vizsgált minisz- tériumi szakkönyv- tárból kölcsönzött dokumentumok (db)	
	Összesen	Átlag	Összesen	Ebből az OFI- OPKM	Összesen	Átlag	Összesen	Átlag
2008	85349	2943,1	32056	22409	53293	1973,8	28141	3517,6
2009	81152	2898,3	31513	20091	49639	1909,2	25026	3575,1
2010	80500	2981,5	33749	25187	46751	1870,0	23381	3340,1
2011	79328	2938,1	29798	23337	49530	1981,2	24561	3508,7
2012	66958	2575,3	29791	23741	37167	1548,6	17776	2962,6

Az összes regisztrált használó száma 2011-ig növekvő tendenciájú, majd 2012-re 14%-kal visszaesik, ugyanakkor a két országos szakkönyvtárban regisztrált használók száma permanensen emelkedett. 2009-ben az összes vizsgált könyvtár esetében (főleg a két országos szakkönyvtárnak köszönhetően) a könyvtárhasználatok kiugróan, 55%-kal emelkedtek, ebből a távhasználat 68%-kal. Az összes többi minisztériumi könyvtár esetében azonban a könyvtárhasználatok 2008–2010 között 15%-kal csökkentek, majd 2011-ben hirtelen 42%-kal megugranak, hogy aztán 2012-re 35%-kal ismét csökkenjenek. Az összes vizsgált könyvtár vonatkozásában (főleg a többi, nem országos szakkönyvtár jellegű minisztériumi könyvtár miatt) a kölcsönzött dokumentumok száma 22%-kal csökkent.

Tehát összességében megállapíthatjuk, hogy 2008–2012 között – a külföldi és a hazai könyvtárhasználati tendenciával megegyezően – a távhasználatok teszik ki a minisztériumi könyvtárak használatának 87%-át, ezzel párhuzamosan a kölcsönzött dokumentumok száma több mint ötödével csökkent. Ha a két országos szakkönyvtárt nem számítjuk, akkor a többi minisztériumi szakkönyvtárban a távhasználatok az összes könyvtárhasználat kb. 55%-át teszik ki. Azaz, a hagyományos dokumentumok gyűjtése, megőrzése mellett továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítani e könyvtáraknak a különböző, új formátumokban megjelenő digitális tartalmak beszerzésére és szolgáltatására egyaránt, összhangban a közigazgatás célkitűzéseivel, amelyek – többek között – az elektronizáltság és a szolgáltatások hatékonyságának a növelése.

Nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak a nyílt kormányzatban

A 2013. évi szingapúri IFLA Kongresszus egyik szekcióját a nyílt kormányzat tematikája köré szervezték. A téma a nyílt és átlátható kormányzás megteremtésére, az együttműködésre és a társadalmi részvétel erősítésére utal, hisz a nyílt kormányzás egyik fő célja és alapvető feltétele egyben a polgárok aktív szerepvállalásának erősítése a különböző közügyek

megoldásában. Egyre több állam csatlakozik a Nyílt Kormányzati Együttműködéshez (Open Government Partnership)⁸, ugyanakkor szükséges annak megfontolása is, hogy a különböző információs folyamatokat hogyan befolyásolja a nyitottság.

A résztvevők a szekcióban megvitathatták, hogyan lehetne alkalmazni a jelenlegi tájékoztatási eszközöket a kormányzati szektorban, valamint az állampolgároknak nyújtott szolgáltatások részeként. Minden országban az állampolgároknak szüksége van olyan helyre („community hub”), ahol elérhetik a nyílt kormányzati eszközöket egy szakember segítségével. És ez a hely nem más, mint a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, amely megfelelő irányelvekkel és támogatással költséghatékony és fenntartható nyílt kormányzati csomópontokként (hubként) működ(het)ne.

A nyílt kormányzat addig nem tekinthető igazán nyitottnak, amíg nem tartalmaz rendelkezéseket azok számára, akik nem jutnak hozzá a kormányzat által előállított információkhoz és szolgáltatásokhoz. Hazánk Nyílt Kormányzati Együttműködési Akciótervének⁹ is tartalmaznia kellene azt, hogy a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak biztosítják a szabad hozzáférést a kormányzati információkhoz, a könyvtárosok továbbképzését az e-kormányzati információforrások és -technológiák használatában, továbbá tájékoztatják a széles nyilvánosságot az e-kormányzati kampányokról, kiadványokról és népszerűsítik azokat számukra.

Véleményem szerint az Akciótervben megfogalmazott főbb pontokat, kötelezettségvállalásokat nem elég csak információk nyújtásával és az eszközpark biztosításával teljesíteni, hanem olyan nyílt kormányzati kezdeményezéseket is támogatni kellene, amelyek garantálják az információkhoz való nyilvános és egyenlő hozzáférést és az információforrások és eszközök használatához a képzési támogatást, hogy az emberek ténylegesen meg tudják találni, hozzá tudjanak férni és igénybe tudják venni az új szolgáltatásokat.

Az állampolgárok és a civil társadalom csak akkor tudja kiaknázni a nyílt kormányzat teljes

potenciálját, ha bárhol elérhető, képzett információs szakemberek állnak rendelkezésükre annak érdekében, hogy megtalálják és használni tudják a számukra szükséges kormányzati adatokat és online szolgáltatásokat. Ezek nélkül az információs szakemberek nélkül azok az állampolgárok, akik nem rendelkeznek megfelelő műszaki ismeretekkel vagy anyagi forrásokkal, lemorzsolódnának. Ezért fontos a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak képzési támogatása, hogy a könyvtárosok segíteni tudjanak azoknak, akik kevésbé ismerik az online eszközök és új szolgáltatások előnyeit és használatát.

A nyílt kormányzati kezdeményezéseket össze kell kapcsolni olyan nyilvános kampányokkal, amelyek bevezetik az e-kormányzati információforrásokat és szolgáltatásokat a köztudatba. A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak megbízható partnerek e célra. A könyvtárosok el tudják terjeszteni az új kezdeményezéseket a társadalomban az oktatási intézményekkel, az üzleti szférával és a különböző közösségekkel, társadalmi csoportokkal meglévő kapcsolataik által, és maga a könyvtári környezet is ideális a képzésekhez és konzultációkhoz egyaránt.

Végezetül, véleményem szerint a jövőbeni sikeres és hatékony működés feltétele egyrészt továbbra is az lenne, hogy a kormányzati szakkönyvtárak nyitottabbakká váljanak, szolgáltatásaik (vagy azok egy része) minden állampolgár számára elérhetőek legyenek; másrészt pedig a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakkal kialakítandó partnerség a nyílt kormányzati szolgáltatások magasabb használati arányához vezethetne és javíthatná a polgárok és a kormányzat közötti interakciót is.

Jegyzetek

1. AMBERG Eszter: Búvópatakok a magyar könyvtári rendszerben: a minisztériumi szakkönyvtárak = Könyvtári Figyelő, 2009. 1. sz. 17-28. p.
2. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Külügyminisztérium és a Nemzetgazdasági Minisztérium.
3. A NyKJ-n szereplő könyvtárak, kurzívval szedve a vizsgálatban szereplő országos szakkönyvtárak: Balassi Intézet Könyvtára, GYEMSZI Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet Főigazgatóság Egészségtudományi Szakkönyvtár, GYEMSZI Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár, Halászati és Öntözési Kutatóintézet Könyvtára, Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft. Könyvtára, Lajtha László Folklorodokumentációs Központ Könyvtár, MÁV Dokumentációs Központ és Könyvtár, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Freckay János Szakkönyvtár, VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft. Könyvtár.
4. PI. Információs Hivatal, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság.
5. Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Könyvtár, Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft. Könyvtára, Külügyminisztérium Bánffy Miklós Szakkönyvtára.
6. Halászati és Öntözési Kutatóintézet Könyvtára, Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány Könyvtár, Nemzeti Közmuvelődési és Közgyűjteményi Intézet Szakkönyvtár és Dokumentációs Központ, Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára.
7. A felső- és középfokú könyvtáros szakképesítésűek aránya az OFI-OPKM-ben 67%, a GYEMSZI Országos Egészségtudományi Szakkönyvtárában 82%.
8. Bővebben: <http://www.opengovpartnership.org> Magyarország 2012-ben csatlakozott e nemzetközi együttműködéshez, amelynek célja, hogy erősítse a részes országok elkötelezettségét a nyílt és átlátható kormányzás megteremtése és a társadalmi részvétel erősítése iránt, valamint hatékony államközi keretet nyújtson a nemzetközi „jó gyakorlatok” és tudás kicseréléséhez. A csatlakozás részeként Magyarország a 1080/2013. (II. 25.) kormányhatározattal elfogadott akciótervben vállalt tette többek között a költségvetési adatok és a közpénzek felhasználására kötött szerződések nyilvánosságának erősítésére, a közbeszerzési adatok kereshetőségének javítására és az integritásirányítási rendszer hatékonyságának növelésére a közigazgatásban. A cél tehát egy átlátható és nyílt, a nemzeti vagyont és a közpénzeket felelősen kezelő, elszámoltatható kormányzat és közigazgatás megteremtése.
9. Bővebben: <http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/5/60/60000/Ny%C3%ADt%20korm%20akci%C3%B3terv.pdf>

Beérkezett: 2014. január 18.

Befejezetlen szimfónia?

A felsőoktatási szakfelügyeletről

CSEREY Lászlóné

2014-et írunk, a könyvtárügy területén is új időszak veszi kezdetét. A jövő tervezését számvetés előzi meg, amely nemcsak a közelmúlt, hanem a fejlesztések 2007-től 2013-ig terjedő, stratégiaileg összefogott időszakát is lezárja. Akik a könyvtárügy eredményeiről szóló értékelő, összegző beszámolót hivatottak megírni, szembesülhettek azzal, hogy 2013-ban megállt (megszűnt?) a könyvtári szakfelügyelet. Egyes területeinek (pl. a települési könyvtárak) áttekintése 2012-ig sikeresen befejeződött, más típusok (pl. az állami és egyházi felsőoktatási könyvtárak) vizsgálata felében, háromnegyedében *hivatalos indoklás nélkül* abbamaradt. A megyei könyvtárak és az országos szakkönyvtárak területén a folyamat el sem kezdődött.

Mielőtt a felsőoktatási könyvtáraknál 2012 végéig elvégzett munkánk korábbi ismertetésének kiegészítésére¹ vállalkoznánk, emlékeztetőül tekintsük át a szakfelügyeleti tevékenység jogszabályi háttérének alakulását időrendben:

- © 1997. CXL. törvény III. rész III. fejezetének 68., 69. és 71. § egyes alpontjai rögzítik a helyét a könyvtári folyamatokban, a 100. § (3) bekezdés l) pontban pedig felhatalmazást kap a miniszter, hogy rendeletben szabályozza a muzeális intézményekre, a könyvtárakra és a közművelődési intézményekre vonatkozó szakfelügyelet rendjét;
- © 18/2000. (XII. 18.) NKÖM rendelet a kulturális szakértők működésének engedélyezéséről és a szakértői névjegyzékek vezetéséről 2. § (1) a) pontja a szakmai tevékenység vizsgálatát engedélyezte az adott kör megjelölésével;
- © 14/2001. (VII.5.) NKÖM rendelet a könyvtári szakfelügyeletről, amely szerint „*A szakfelügyelet feladata [...] a miniszter ágazati szakmai felügyeleti jogkörének érvényesítése, azaz a szakmai ellenőrzés. Emellett ugyanilyen fontos a könyvtárak és a könyvtári tevékenység fejlesztése, a szakmai munka színvonalának emelése is.*”²

- © 19/2010. (IV.23.) OKM rendelet a kulturális szakértői tevékenység folytatásának feltételeiről és a kulturális szakértői nyilvántartás vezetéséről 1. § a) és d) pontjának szövege, amely a könyvtári területen végezhető szakértői tevékenységeket részletezi;
- © 21/2013. (III.19.) EMMI rendelet egyes kulturális tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról 2. § (1), (2) és (3) bekezdései, amelyek a szakfelügyeleti feladatok bizonyos mértékű kiegészítését tartalmazzák (a módosítás beépült a szakfelügyeletről szóló rendeletbe).
- © 1997. évi CXL törvény 2014. I. 13.-án hatályos időállapota, amelynek III. fejezet 68. § (1) bekezdés e) pontja, 69. § a) és e) pontja, valamint 71. § g) pontja változatlan formában erősítette meg a könyvtári szakfelügyeletet mint a miniszter irányítási és ellenőrzési feladatkörének részét.
- © „Az emberi erőforrások minisztere .../2014. (...) EMMI rendelete az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos sakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól” c. közigazgatási egyeztetési vitára bocsátott rendelettervezet, amelynek 1. § (4) bekezdése tartalmazza, hogy „A miniszter a kiemelt feladatok ellátását a múzeumi szakfelügyelet és a könyvtári szakfelügyelet útján ellenőrzi.”³

A munka 2002-ben a települési könyvtárak körében végzett ellenőrző/tanácsadó tevékenységgel indult meg. 2005-ben kísérleti projektként megkezdődött a városi, majd az iskolai könyvtárak minőségelvű szakfelügyeleti vizsgálata is.⁴ Mindezekhez 2006-tól az egyházi, végül 2007-től a múzeumi és a felsőoktatási szakfelügyelet csatlakozott. A kezdetektől a Könyvtári Intézet körültekintő szervezésében számos felkészítő előadásorozat, 2006-tól akkreditált tanfolyam kísérte a résztvevők felkészítését.

A felsőoktatási szakfelügyeleti vizsgálat kezdetének idején „Az integrációs folyamat eredményeként 18 állami egyetem és 11 állami főiskola jött létre, az alapítványi és egyházi felsőoktatási intézmények száma 41”⁵ volt. A 70 központi címből azonban akkor még az egyházi gyűjteményekkel nem, csak az állami és alapítványi

fenntartású intézmények könyvtáraival és azok részegységeivel (kari, intézeti gyűjteményeivel) kellett számolnunk. Jelenleg a lista összesen ismét 70 nevet tartalmaz, amelyből 19 állami és 7 alapítványi/egyházi egyetem, a főiskolák száma ugyanebben a felosztásban 10/33.⁶ Időközben az egyházi felsőoktatási könyvtárak vizsgálatára is megbízást kaptunk. Az oktatásért felelős helyettes államtitkár előzetes értesítésével felvértelve 2007 és 2012 között 28 felsőoktatási intézmény (vegyesen vidéki és fővárosi, állami és egyéb egyetem és főiskola) könyvtárában jártunk, amelynek során összesen 112 közgyűjteményről készítettünk szakfelügyeleti jelentést. A 2013-ra összeállított tervben 4 városban működő további 11 intézmény 20 közgyűjteményének átvilágítása volt a cél⁷, de ez már nem valósulhatott meg.

A következő időszakra a 2013-ból maradtakon kívül még 4 állami (Corvinus, SE [Simmelweis Egyetem], Szegedi Egyetem, NKE [Nemzeti Közszolgálati Egyetem]) – 4 magán- (Andrássy, CEU [Central European University], PPKE [Pázmány Péter Katolikus Egyetem], OR-ZSE [Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem]) egyetemi, valamint 3 állami főiskolai könyvtár és hálózata maradt. Sajnos a nagyszámú (33) magánfőiskola közül csak kettő egyházi (Eger, Pápa) és egy alapítványi (Székesfehérvár) intézménybe jutottunk el. Megjegyzendő, hogy utóbbiak teljes létszámában nagyon kis oktatási szervezetek is vannak, többen nem is tartottak/tarthatnak igényt a „nyilvános könyvtár” címre. Mindössze heten szerepelnek a hivatalos jegyzéken. Érdekes lenne tudni, hogy ők rendelkeznek-e szakszerűen kezelt gyűjteménnyel, milyen mértékben és színvonalon nyújtanak szakirodalmi információs szolgáltatásokat saját területükön.

Mind az érintettek, mind azok, akik még nem kerültek sorra, méltán érdeklődtek várható programunk felől. Nem kis büszkeséggel mondhatjuk el, hogy az ilyenkor szokásos ellenérvés vagy passzív magatartás helyett sokan számítottak ránk. Csalódottan vettük tudomásul, hogy nem kezdetünk munkához, nem irányíthatjuk a fenntartók figyelmét – ha átmenetileg is – a

fontos szervezeti egység működésére. Voltaképpen azt sem tudtuk megmondani, hogy pontosan miért...

Mint ismeretes, az eljárást az illetékes minisztérium (akkor NKÖM) és a Könyvtári Intézet által összeállított, minden könyvtártípusra érvényes protokoll szerint, mindhármunk [Huszár Ernőné, Cserey Lászlóné, Jehoda Imola] személyes látogatásával hajtottuk végre. Az okiratok, szabályzatok és egyéb dokumentumok, valamint az interneten található információk tanulmányozása után a fenntartóval (rektorral, dékánnal, dékánhelyettessel) történt megbeszélések előzték meg a vizsgálatot. Ezt követően a könyvtár vezetőjével együtt végzett bejárásom egy alap- és egy minőségre vonatkozó kérdőívet, egyházi gyűjtemények esetében a muzeális dokumentumokról is kérdező harmadik lapot töltöttünk ki. Végül esszé jellegű szöveges magyarázattal, észrevételekkel és javaslatokkal, valamint a vezető szakfelügyelő összegzésével küldtük vissza az anyagot elfogadásra, az esetleges félreértések kiigazítására. Az így elkészült dokumentumcsomagot a válaszokkal együtt továbbítottuk a kulturális tárca Könyvtári osztályának.

Már a munka első fázisában világossá vált, hogy a vezérfonalként szolgáló, ám közkönyvtáraknak készült alapkérdőív módosítás nélkül igen nehezen adaptálható az általunk vizsgált közgyűjteményekre. A felsőoktatási könyvtárak szervezeti struktúrája nem hasonlítható a többi könyvtártípuséhoz, de – különösen az integrációt követő időszaktól kezdődően – saját kategóriáján belül is igen változatos képet mutat. Már az első kérdéscsoportnál gondot okozott a központi, kari, intézeti könyvtárak okiratainak, szabályzatainak, adatainak és a közöttük lévő hierarchikus vagy mellérendelt kapcsolatoknak az egyértelmű feltüntetése. A gyűjtőkori szabályzat nem szerepelt a kérdőíven felsorolt dokumentumok között, holott szakkönyvtárak esetében ez elengedhetetlen. Az alkalmazottak nyelvtudásának rögzítésére sem volt rovat, pedig ez a paraméter (különösen a külföldi hallgatók növekvő számát tekintve) nagyon fontos. Nem kérdezett a kérdőív az olvasói férőhelyek számára sem, pedig ezt a felsőoktatási akkreditáció normatív módon

határozza meg.⁸ Ugyanakkor pontos kérdéssor alapján elemezhető volt például az állomány összetétele, az infokommunikációs infrastruktúra helyzete, az ODR és egyéb szolgáltatások mennyiségi és minőségi mutatói. Az egyetemi, főiskolai könyvtárak jellegükből következően nem foglalkoznak könyvek házhoz szállításával, de a hagyományos cédulakatalógusok megjelenésére, olvashatóságára vonatkozó kérdések is feleslegesnek bizonyultak az elektronikus tájékoztatási eszközök rutinszerű használatának világában. A minőségi kérdőív áttekintése arra ösztönözte a könyvtárak vezetőit, hogy az idő hiányában sokszor elmaradó apróbb kiigazítandó területeken is rendet tegyenek a vizsgálat előtt vagy után.

Észrevételeinket közöltük megbízónkkal. Ahol lehetett, a változtatási javaslatok érvényesültek, mi pedig elfogadtuk azt a tényt, hogy az egész könyvtári rendszerre vonatkozó egységesíthető adatok feldolgozása csak a már kialakított kérdőívek használatával érhető el. A különbözőségekre a szöveges jelentésekben hívtuk fel a figyelmet.

Értékeléseink (kivéve az összegzést) terjedelmesre sikerültek. A célunk az volt, hogy az irat minden lényeges információt tartalmazzon a megállapításokat alátámasztó hivatkozásokkal együtt. Az a stratégiai tervező, irányító, döntéshozó (Könyvtári Intézet, minisztérium, pályázati kuratórium stb.), aki évekkel később kézbe veszi a leírásokat, önmagában értékelhető anyagot kapjon kézhez, kiegészítő dokumentumok felkutatására ne legyen szüksége. A jelentés formáját és szerkezetét magunk alakítottuk ki a kérdőíven feltüntetett címek alkalmazása mellett.

Bevezetesként a fenntartó intézmény múltját és jelenlegi struktúráját próbáltuk röviden ismertetni, majd a könyvtár kialakulására, fejlődésére tértünk rá. Ez utóbbi köztudottan szoros kapcsolatban áll a fenntartó szervezeti felépítésével, működésével és az oktatott diszciplínákkal. Kiemeltük a hálózati vonatkozásokat (központi, kari és intézeti könyvtárak) a nyilvános könyvtári státusz függvényében.

Az *okiratok* vizsgálatánál leírtuk, hogy a fenntartó miként helyezte el könyvtárát az anyain-

tézmény szervezetében (alapító okirat, SZMSZ). Megállapította-e éves költségvetését, hol határozta meg humán erőforrásainak helyét, tehát mennyiben igazolható a szolgáltató egység központi szerepköre? A könyvtár külön okiratait (Szervezeti és Működési Rend, könyvtárhasználati, gyűjtőköri szabályzat, pályázati dokumentumok stb.) részletesen elemeztük.

Ezek után tértünk rá a *működésre*, amelynek során a könyvtárosok létszámát, képzettségét, nyelvtudását és a továbbképzési lehetőségek igénybevételét vettük számba. Górcső alá vettük az elhelyezést, a berendezést, a férőhelyek számát és az infokommunikációs, valamint egyéb technikai eszközöket. Az állomány összetételének, fizikai állapotának és felszereltségének ismertetését az elektronikus rendszerben való feldolgozottság mértékére utaló megállapítások követték. Külön figyelmet szenteltünk a muzeális dokumentumok 22/2005. (VII.18.) NKÖM rendelet szerinti bejelentésének, tárolásának és fizikai jellemzőinek.

A *szolgáltatások* tekintetében mind az interneten nyújtott információk (nyitvatartási idő, katalógusok, kölcsönzés, szabályzatok, magyar és nemzetközi adatbázisok stb.) frissessége, pontossága és palettájának tartalmi szélessége, mind a szóbeli tájékoztatás, ODR-szolgáltatás, a felhasználóképzés és a kiegészítő technikai eszközök használatának (pl. másolás) részletes leírása, esetleges hiányának megállapítása volt a cél. Külön vizsgáltuk az oktatók és kutatók tevékenységének figyelemmel kísérését (helyi publikációs adattár), a később kialakuló országos rendszer (Magyar Tudományos Művek Tára) munkájában vállalt feladatokat, hiszen ez utóbbiak például kifejezetten csak felsőoktatási feladatok.

Végül a pozitívumokat értékelő mondatokkal, a problémák kiemelésével, a fenntartónak és a könyvtárvezetőnek címzett megoldási *javaslattal* zártuk a jelentést.

Az ilyen módon elkészült 112 leírás terjedelme kisebb, a hálózattal nem rendelkező könyvtárak, kari és intézeti könyvtárak esetében, legkevesebb négy-öt oldal volt, egy nagy egyetem teljes közgyűjteményénél (pl. DE~~NK~~ [Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár])

elérte a 150 oldalt is. Igyekeztünk gondot fordítani a szöveg stilisztikai minőségére, olvashatóságára.

A vezető szakfelügyelő ezek után már rövid, a megállapításokat pontokba sűrített összeggel foglalta össze a munka eredményét.

Általánosítható tapasztalatokról a 2008-ban készült önálló kötet vezető szakfelügyelői tanulmánya számolt be⁹. A csoportosítás a későbbi vizsgálatok során is helytállónak bizonyult. A megállapítások az alábbi területeket érintették:

1. „*A szervezeti felállás rendkívül sokszínű, a fenntartói irányítás-felügyelet egy-egy nagy intézményen belül is eltérő. [...] Előfordul, hogy a könyvtárat valamelyik szervezeti egységgel összevonják, és annak a vezetője a könyvtáriügyekben illetékes, ő képviseli az intézményi fórumokon a könyvtárat, természetesen a rektor-helyettes felügyeletével.*”
2. „*A könyvtár helye, szerepe az intézményben erőteljesen függ az intézményi kultúrától, a hagyományoktól és a könyvtárvezető egyetemi vezetésben elfoglalt helyétől. A legtöbb intézményben a könyvtárigazgató állandó meghívottja a Szenátusnak, a kari könyvtárvezetők a Kari Tanácsnak, a Szenátus vagy Kari Tanács mellett működő bizottságoknak. [...] Véleményünk szerint szükséges lenne a Szenátus, Kari Tanács mellett működő könyvtári bizottságok összetételének, feladatainak újragondolására, a könyvtárstratégiára, szolgáltatás-fejlesztésre, finanszírozásra koncentráló testület hatáskörének növelésére.*”
3. „*Az egyik leginkább megoldatlan terület a könyvtári ellátás finanszírozása, melynek nincs egy általánosan elfogadott modellje. [...] A finanszírozási kérdéskörhöz szervesen kapcsolódik a könyvtári ellátó rendszer/hálózat racionális megszervezése, elkerülhetetlen a kari, intézeti, tanszéki, tanszékközi, intézetközi, iskolai, kollégiumi, hivatali stb. könyvtárak helyének, funkciójának meghatározása, finanszírozásuk megoldása az egyetemi könyvtári rendszerben.*”
4. A felsőoktatási integráció következtében a közgyűjtemények egyesítésének több válto-

zata alakult ki:

- a) teljes mértékű integráció esetén a finanszírozás, költségvetés-készítés, pályázatok, humánpolitika, gyarapítás stb. központi egységhez került, és a szolgáltató helyek figyelmüket teljesen az olvasók minőségi kiszolgálására fordíthatják.
 - b) „hálózatos integráció. ... Ez azt jelenti, hogy a kari könyvtárak önállósága fennmarad, bizonyos tevékenységeket a központi egység végez. Kifejezetten az on-line szolgáltatáspolitikai összehangolására törekszik amellet, hogy a központ minden módszertani segítséget megad a tagkönyvtáraknak szakmai munkájukhoz.”
 - c) „laza integráció” esetén az önálló egyetemek integrációjával a központi könyvtárak kari vagy karközi szakkönyvtárakká váltak, ez lényegében nem érintette működési módjukat, szolgáltatásaikat. Az előírásokkal összhangban központilag intézik a pályázatokat, a szakmai továbbképzést. [...] Közös szolgáltatások működtetése nincs, vagy ha van, formális.
5. „Szolgáltatáspolitikai: az integráció során a leglátványosabban ebben lehetne közös nevezőre jutni – gondolhatnánk felületesen. Ez koránt sincs így, hiszen még az olyan technikai jellegű szolgáltatások, mint az egyetemi polgár vagy a könyvtárhasználó jogainak biztosítása, a beiratkozás, kölcsönzés is többnyire a korábbi, integráció előtti egyes intézmények hagyományain alapul. [...] Előfordult, hogy az ingyenes és az alapszolgáltatások köre sem pontosan fedte egymást, ezt minden esetben szóvá is tettük.” Míg a felsőoktatási könyvtáraknak a nagy tömegű hallgatói létszám igényeinek kiszolgálására kellett törekedniük, az oktatók sok helyütt kiszorultak az olvasótermekből, kevés helyen tudnak csendes, nyugodt körülményeket biztosítani számukra az irodalomkutatáshoz.
 6. Az egyetemi könyvtárak honlapjai információs szolgáltatás tekintetében a szakmai élvonalban helyezkednek el, sokszor megelőzve az anyaintézmény weblapját is. „Az intézmé-

nyen belüli kapcsolatrendszer nem minden esetben volt érzékelhető. Több esetben javasoltuk, hogy valamennyi tagkönyvtár honlapja közös központi honlapról legyen elérhető megfelelő színvonalon, rendszerbe foglalva. Így jobban nyomon követhető, hogy az egyetem/főiskola milyen könyvtári erőforrásokkal rendelkezik.”

7. A felsőoktatási szférában „különös jelentősége van a muzeális gyűjteményeknek, ezek kezelésének és szolgáltatásának.” A 22/2005. (VII.18.) NKÖM rendelet alkalmazása új lendületet adhat az elszórtan kezelt értékes dokumentumok számbavételének is.
8. „[...] A vezetői beosztások számának csökkentése az egyetemi, főiskolai könyvtárakat is érintette. [...] Vezetői feladatok, kötelezettségek mindenféle, a kormányrendeletben nem szereplő munkaköri elnevezések alatt futnak, mint pl. koordinátor, szakterületi koordinátor stb., tehát érvényben lévő kormányrendeletet nem alkalmaztak az intézményi személyzeti politikában.” Ennek kedvezőtlen hatása néhány év múlva lesz érzékelhető.

A 2009 és 2012 közötti további négy év alatt öszszegyült és általánosítható észrevételek részletezése egy további tanulmány tárgyát képezheti, azonban második kötet nem készült, erre a vezető szakfelügyelő nem kapott felkérést. A teljesség igénye nélkül tehetjük hozzá a fentiekhez, hogy

9. a könyvtári okiratok, szabályzatok kiegészítése, aktualizálása, a különböző dokumentumokban szereplő statisztikai adatok szinkronizálása sok esetben szükséges. A kiegészítéseket, javításokat az új felsőoktatási törvény és a könyvtárügy területén megjelenő követő jogszabályok is szükségessé teszik.
10. Minden felsőoktatási könyvtárnak (függetlenül attól, hogy a fenntartó kifejezetten kéri-e vagy sem) évente szükséges összefoglaló számvetést, azaz a gyűjtemények jövőbeli kilátásaihoz alkalmazkodó beszámolót és hosszú távú stratégiába illeszthető rövid távú tervet készíteni. Néhány esetben ez korábban nem volt gyakorlat.

11. A felsőoktatási szféra a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárral (DEENK) együtt számolva igen jelentős szerepet játszott az ODR szolgáltatások területén az eredeti és elektronikusan küldött dokumentumok vonatkozásában: 2010 és 2012 között 37%-, 35%- és 25%-ot továbbított országos viszonylatban. Új fejlemény, hogy a könyvtárak távolról elérhető dokumentumainak könyvtárközi forgalma is megjelenik – mégpedig nagyszámú tétellel – a statisztikai felmérésekben. Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) (90,3%) meghatározó szerepe mellett itt is az egyetemi könyvtárak jeleztek jelentősebb mennyiséget (7,2%). Szakfelügyeleti tapasztalataink közé tartozott, hogy nem minden teljesítő intézmény (pl. kari könyvtár) részesült a munkához méltán kapcsolódó, a beszerzést segítő támogatásban, ha ezt belső szabályzat nem írta elő.

12. A minőségi szolgáltatás a formai elemeket, nevezetesen az esztétikus elrendezést és a hozzá tartozó eligazító rendszert is magába foglalja. A kérdéskörben a könyvtárosok nevének és munkakörének jelzését, a táblák és feliratok rendszerét (a könyvtárhoz vezető útvonaltól az egyes termék feladatának megjelölésén át egészen a polcok logikai elrendezésének feltüntetéséig) vizsgáltuk. Hevenyészve nyomtatott, cellulxszal kiragasztott papírlapok ronthatják a könyvtárról alkotott benyomást.

A szakfelügyelet első vizsgálati körének befejeztével szükséges lenne összeállítani észrevételekre alapozott új anyagot, amely aktualizált változata lenne a 204/1984. MM számú útmutató a felsőoktatási könyvtárak működtetéséhez¹⁰ c. ajánlásnak. A most közigazgatási és társadalmi egyeztetésre bocsátott, korábban idézett rendlettervezet ennek egy felsőbb szintű, inicializáló megvalósítására enged következtetni. „Az előterjesztés szükségességének okai” között szerepel, hogy a szabályozás célja a feladatellátás egységesítése és korszerűsítése, valamint az országos múzeumok, az országos szakmúzeumok, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtárak

és az állami egyetemi könyvtárak kiemelt feladatainak meghatározása.¹¹

Végül a szakfelügyeletet végzőkről általában. „Vezető szakfelügyelő, szakfelügyelő az lehet, aki könyvtári szakértői engedéllyel rendelkezik, valamint elvégzi a szakfelügyeleti tanfolyamot, és rendszeresen részt vesz a szakfelügyelői továbbképzéseken.”¹² – szól a vonatkozó komment a jogszabályra hivatkozva. Az engedélyhez, a szakértői jegyzékre való felkerüléshez komoly szakmai előéleti eredmények felmutatása szükséges. Alapkövetelmény minden szakfelügyelő számára a pártatlanság, a vizsgált könyvtártól való bizonyos mértékű távolságtartás.

Kollégáink erősítették meg véleményünket abban, hogy a felsőoktatási könyvtárak szakfelügyelete a sajátos szervezeti felépítés, a felhasználói réteg, a felmerülő információs igények és annak költségvonzatai, valamint a nemzetközi beágyazottság miatt más szemléletet és önálló képviselést igényel. Esetünkben kiemelten fontos szempont a szféra struktúrájának, hierarchiájának és nem utolsósorban a kötött viselkedési formáknak az ismerete. Aki ezekkel rendelkezik, már rendszerint valamilyen pozíciót is kapott, tehát munka mellett nem kis nehézségbe ütközik a feladat határidőre történő elvégzése (tervezés és kapcsolatfelvétel, felkészülés, több napos kiszállás, értékelés és annak formába öntése).

Ez lehet az egyik oka annak, hogy a 2012-es évig a témában illetékes tárca megbízási szerződéssel nyugdíjas felsőoktatási könyvtári szakértőket is alkalmazott a munka végzésére.

Időközben azonban megjelent egy felhívás, mely szerint „az 1700/2012. (XII. 29.) Korm. határozat 1.8. pontja értelmében állami költségvetési szervek (pl. kormányhivatal, KLIK) nem köhetnek megbízási szerződést olyan személlyel, aki a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte.” A hivatkozott kormányhatározatot 2012. december 29-én hirdették ki. Eszerint a kormány felhívja a minisztereket és a Miniszterelnökséget vezető államtitkárt, tegyék meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy az irányításuk vagy felügyeletük alá tartozó költségvetési szervek ne kössenek további szerződéseket a fentiek szerint foglalkoztatottak körében. Ha a

jogszabály érvényben marad, és szigorúan be is tartják, akkor megfelelő speciális felkészítéssel felvértezett kollegákból a feladatra szervezendő főállású kör alkalmazása és működtetése tűnik elképzelhetőnek.

Bár cikkünk címe *Franz Schubert VIII.* (h-moll) Befejezetlen szimfóniáját idézi, korántsem annak halhatatlanságával szeretnénk párhuzamot vonni. Sokkal inkább a „befejezetlen” jelző okán választottuk a címet. Bevezetőnkben felsoroltuk a könyvtári szakfelügyeletre vonatkozó általunk ismert jogszabályok fejlődésének vonalát, amely arra enged következtetni, hogy a könyvtári és ezen belül a felsőoktatási szakfelügyeleti munka talán mégsem marad torzó, nem zárul le az első vizsgálati kör befejezése előtt. Reméljük, hogy az eddig elvégzett tevékenység nem volt hiábavaló, a művelet folytatásában a helyi problémák felvetése mellett a szakma és annak képviselői iránti tisztelet és segítőkészség fog érvényesülni.

Gondolataim megfogalmazásához *Huszár Ernőné dr.* vezető szakfelügyelő és *Jehoda Imola* munkatársam hatékony segítséget nyújtottak, amelyért ezúton mondok köszönetet.

Jegyzetek

1. HUSZÁR Ernőné: Szakfelügyelet a felsőoktatási intézmények könyvtáraiban 2007–2008. In: A könyvtári szakfelügyeletről. Tájékoztató a 2002–2008 közötti szakfelügyeleti vizsgálatok eredményeiről. Szerk. Richlich Ilona. Bp. OKM, 2009. 61–66. p.
2. KOPCSAY Ágnes: A könyvtári szakfelügyelet megszervezése, elindítása. In: i. m. 12. p.
3. <http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/Múzeum%20előterjesztés.pdf>
4. ZALAINÉ KOVÁCS Éva: A minőség értékelése a könyvtárban. In: i. m. 16. p.
5. HUSZÁR Ernőné: i. m. 61. p.
6. http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak
7. Felsőoktatási könyvtárak: szakfelügyeleti terv és költségvetési terv – 2013. Összeáll. Huszár Ernőné. Bp. 2012. nov.15. [Kézirat]
8. 79/2006. (IV. 5.) Korm. rendelet 4. sz. melléklete.
9. HUSZÁR Ernőné: i. m. 63–65. p.
10. Művelődési Közlöny, 1984. 14. 639. p.
11. Ld. a 3. sz. jegyzetet!
12. KOPCSAY Ágnes: i. m. 13. p.

Beérkezett: 2014. február 3.

BOBCATSSS 2014 – Barcelona

A 2014-es BOBCATSSS-konferencia előadásainak tartalmi kivonataiból készült 82 oldalas kiadvány a következő linken olvasható:

<http://bobcatsss2014.hb.se/wp-content/uploads/2014/01/Bobcatsss-abstracts-book.pdf>

Az előadások teljes szövegű változatát is nyílt hozzáféréssel fogják publikálni.

(Forrás: *Katalist*, 2014. február 3. Németh Márton tájékoztatása)

ELDORADO – partnerkönyvtári konferencia

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014. február 26-án konferenciát szervezett, melynek témája az ELDORADO (Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára) szolgáltatási rendszerében való partnerkönyvtári együttműködés volt.

A rendezvény célja, hogy áttekintést adjon az ELDORADO projekt aktuális helyzetéről, és hogy megvitassák a részvétel partnerkönyvtári lehetőségeit és feltételeit. Céllal tűzték ki az országos könyvtári szolgáltatók (MOKKA, ODR, ELDORADO, MDK, MATARKA, Cikkarchívum) helyzetének és jövőjének, valamint az ezeket működtető partnerintézmények viszonyának felvázolását is. A konferencián elhangzott előadások (Moldován István: Az MDK és az ELDORADO; Tamás Kincső: A részdokumentumok szolgáltatása az ELDORADO-ban, Burmeister Erzsébet: A MATARKA múltja, jelene és jövője – összefoglaló helyzetkép, Dancs Szabolcs: Az ELDORADO könyvtáraknak szánt szolgáltatásai, Amberg Eszter: Az ELDORADO szerzői jogi aspektusai) prezentációi elérhetők a Projektiroda oldalán és a Dokumentumok menüpont alatt is:

<http://www.oszk.hu/eldorado/dokumentumok>

(Forrás: OSZK hírlevél, 2014. márc. 5. Kötél Emőke híre alapján)

Szellemi értékeink védelme és felhasználása: korszerű plágiumkeresés

KERESZTFALVINÉ ILYÉS Renáta

Bevezetés*

Korszerű világunkban a digitális adattárolás és kommunikáció rendkívüli mértékben megkönnyíti az információk előállítását és megosztását. Ez forradalmi előrelépés, hiszen a fejlődés egyik legfőbb motorja, hogy korábbi kutatások eredményeinek ismeretében új következtetéseket tudjanak levonni a kutatók.

Az írásbeli kommunikáció széles körű elterjedése már a fénymásolók megjelenésével egyszerűbbé vált, ugyanakkor az engedély nélküli másolás és terjesztés újfajta szerzői jogi kérdéseket vetett fel. A számítógépek megjelenése a háztartásokban a hétköznapi élet részévé tette az írott művek előállítását és megkönnyítette nemcsak mások műveinek elérését és másolását, hanem azok részben vagy egészben történő, hivatkozás nélküli fel-

használását is. E jogszerűtlen felhasználás kiszűrését oldják meg a plágiumkereső rendszerek.

A legtöbb plágiummal foglalkozó oldal – legyen az iskolásoknak szóló vagy a tudományos élet szereplőit szolgáló – a plágiumot a következő általános jellemvonásokkal illeti: más által létrehozott mű vagy annak részlete a hivatkozás megfelelő megjelölése nélkül, egy saját név alatt közölt műben. A plágium kérdésköre azonban történelmi, jogi és technikai szempontból is ennél sokkal összetettebb.

Mielőtt rátérnénk, hogyan lehet új perspektívába helyezni a plágium kérdését, tekintsük át dióhéjban, miként változott a szellemi tulajdon megjelenése, megítélése a különböző korokban és kultúrákban. Mindez segítségünkre lesz abban, hogy jobban megértsük korunk szerzői jogi vitáit.

* A tanulmány a „Szellemi értékeink védelme és felhasználása: korszerű plágiumkeresés digitális világunkban” című, 2013-ban az ELTE BTK Informatikus könyvtáros mesterképzésen készült diplomamunka egyik fejezetének cikkcsített változata.

Ősi kultúrák bölcsessége

Az ősi kultúrákban az emberi tudást nem ismerték el önálló értéként, ezért szellemi tulajdonról sem lehetett még beszélni. A cél a közösség erkölcsi fejlődése volt és mindannak a bölcsességnek, tudásnak a továbbadása, amit az ősöktől eredeztettek, illetve isteni eredetűnek tekintettek. A szerző szerepe a „közvetítés” volt a múlt, jelen és jövő között. Az iratok fizikai valóját lehetett ugyan birtokolni, de a tartalma nem volt sem a szerzőhöz, sem a tulajdonoshoz köthető.

A másolás mint értékmentés és értékteremtés

A másolás társadalmi megítélése – mint az információ fenntartásának és terjesztésének forrása – sokat változott az idők során. Mást jelentett a középkorban, a reneszánszban vagy az újkor embere számára, mai világunk hozzáállása pedig össze sem hasonlítható a korábbiakkal.

Szokás mondani, hogy egy másolat nem másolat, mert egynek könnyen nyoma vész. Az idők során számtalan eredeti dokumentum semmisült meg vagy tűnt el. Másolás nélkül nem maradtak volna fenn a csodálatos kódexek, életrajzok, naplók stb. sem, melyek ma ismereteinket gazdagítják. Az értékmentő másolást végzők között voltak rabszolgák, bérmunkások, írnokok, azaz hivatásos másolók, egyházi kiváltságosok, kedvtelésből másolók, akiknek munkája nélkül az adott társadalom is működésképtelenné vált volna. A középkori scriptorok szerepe a kódexirodalom fennmaradásában pótolhatatlan. A kódexeknél maradván, napjainkban immár a digitalizálás eredményeként a világ bármely pontjáról megtekinthető például a virtuálisan rekonstruált Bibliotheca Corviniana, Mátyás király könyvtára az Országos Széchényi Könyvtár honlapján¹ *Bibliotheca Corviniana Digitalis (e-corvinák)* néven. A reneszánsz korban elismerték ugyan az alkotót, de a művet továbbra is isteni inspirációnak tekintették, amiért nem lehetett pénz kérni, mert az a szimónia bűnének számított. (A szerzők ezért általában az előszóban kértek támogatást olvasóiktól.)

A nyomtatás megjelenése

A másolások pótolhatatlan kultúramentő szerepe a könyvnyomtatás megjelenésével, a sokszorosítás technikájának elterjedésével alapvetően megváltozott. Megjelentek a kiadói monopóliumok is, melyek egy-egy mű megjelentetésének jogát sajátíthatták ki, anyagi érdekeiket védendő. A mennyiségi könyvkiadás elterjedésével tömeges vásárlói igény lépett fel, melynek hatására egyre több lelkes író meg is akart élni az alkotásaiból. Ekkor született meg a szerzői jog kezdetleges fogalma. A nyomtatásnak a művek széles körben való elterjesztésében játszott szerepe vitathatatlan, de felvet olyan jogi problémákat, melyek mind a mai napig aktuálisak.

Kompiláció – felhasználás tiszteletből

Egyes korokban, különösen irodalmi és zenei téren, a szellemi értékek felhasználásának egyik természetes eszközének számított, hogy a szerzők az elődök és a hagyomány tiszteletét szem előtt tartva plagizáltak. Gondoljunk például *Saint-Saëns* Az állatok farsangja című művére, melybe számos zenei idézetet épített be a zeneszerző más alkotók művéből (a Teknősbékák című tételben például *Offenbach* Orfeusz az alvilágban című művét hallhatjuk, csak lassabban). Ha *Mozart* Requiemjében gyönyörködünk, akkor a Kyrie-fügában ugyanaz a téma köszön vissza, amely korábban *Händel* Messiásában szerepelt. És gondolhatunk a 17–18. századi hitszónokok kompilációs hagyományára is, „mert nem lopjuk azt, amit örökségül vettünk a mi régi atyáinktól.”²

A szellemi tulajdon védelme a digitális korban

Napjainkban akarva, akaratlanul létrehozunk olyan digitális alkotásokat, melyekhez jogaink fűződnek, amíg azonban nincs anyagi érdekünk ezen alkotások felhasználása kapcsán, addig nem szívesen foglalkozunk „unalmas” jogi procedúrával. Sokan hajlamosak a mások által létrehozott tartalmakat szabadon felhasználni, nem törődve az esetleg pontosan megjelölt felhasználási, sokszorosítási feltételekkel.

Maguk a jogalkotók is gondban vannak a szerzői jogsértések definiálásával³, mert a számítógépes kommunikáció az információval kapcsolatos műveletek annyiféle módját teszi lehetővé, hogy nehéz szétválasztani, mi számít bűncselekménynek, és mi tekinthető ésszerű felhasználásnak. Például, míg korábban egy mágneslemez vagy CD adathordozó lemásolása egyértelműen a felhasználói szerződés megszegésének minősült, addig mostanra elfogadott egy biztonsági mentés készítése, vagy a megvásárolt zeneszámok saját MP3-as lejátszónkra vagy mobiltelefonunkra másolása, szigorúan önmagunk szórakoztatása céljából.

Érdekek és eszközök

A szellemi alkotásokhoz különböző érdekei fűződnek a szerzőknek, a kiadóknak és a fogyasztóknak.

A szerző szeretné, ha eredményeit elismernék, és felhasználásuk esetén hivatkoznának a műveire, valamint hogy a mű előállításával kapcsolatos fáradozásait honorálnák, ezzel biztosítva munkásságának folytatását. A kiadó a sokszorosítással, reklámozással, a kapcsolatos szolgáltatásokkal összefüggő kiadásait és üzleti hasznát **kívánja érvényesíteni**. A fogyasztó pedig megbízható, számára hasznos tartalmakhoz szeretne hozzájutni, a lehető legegyszerűbben és leggyorsabban.

Szakmai körökben ez a korábban elért szellemi eredmények további felhasználását, fejlesztését jelenti, mely egymásra épülés, haladás egyben az eredeti mű létrejöttének a célja is.

Ezen érdekek érvényesítésére különböző technikai megoldások születtek, melyek fejlődése jelenleg is töretlen. Ide tartoznak a digitális jogkezelés (DRM) eszközei, melyek a tartalmat magát igyekeznek megvédeni a jogtalan felhasználási módoktól. Ez a megoldás azonban éppúgy lehet akadály, mint védelem is a terjesztésben és felhasználásban, ahogy azt később látni fogjuk.

A plágiumkereső rendszerek a különféle publikációk önálló munka tartalmát és a felhasznált művek megfelelő hivatkozását tudják ellenőrizni, követhetővé téve mások eredményeinek jogszzerű használatát.

Mit lehet ellopni: a művet vagy a tartalmat?

Mit kell védeni? A digitális állományt vagy magát az ötletet, az algoritmust, a szöveget? Meg lehet írni egy szoftver funkcióit újra, és az állományok már nem is fognak hasonlítani az eredeti alkotásra. Vagy egy e-book tartalmát át lehet másolni más formátumba, manuálisan vagy a képernyő képének automatikus szövegfelismerésével (OCR) úgy, hogy a végeredmény csak a tartalmazott információkban lesz azonos az eredeti adathordozóval, de fizikai valójában nem. A képi és hanganyagok hatékony tárolása pedig olyan tömörítési eljárásokat alkalmaz (veszteséges tömörítés), amelyek több paraméterben változtathatók úgy, hogy a megjelenített vagy hallható tartalom élvezhető marad, viszont a digitális állomány még méretében is eltérő az eredetinek tekinthető műtől.

Meg kell különböztetnünk a tulajdonjogot és más, felhasználási jogokat. Ha a tulajdonunkká válik egy szellemi alkotás, mert a fizikai hordozója hozzánk kerül, attól még nem lesz a miénk. Például szoftverekre legtöbbször csak a felhasználási jogot szerzi meg a felhasználó, és ha már nincs rá szüksége, **meg kell semmisítenie**, mert maga a termék nem lett az övé, és nem is adhatja tovább.

Az élmény mint szellemi alkotás

A közösségi weboldalak népszerűsége óriási változást hozott a marketing területén. Mivel a digitális tartalmak korlátozás nélkül, minőségi romlás nélkül másolhatók, így szinte végtelen számban értékesíthetők. De mit is értékesítenek ebben az esetben?

A legtöbb tartalom a licenc szerződésével még nem válik tulajdonunkká, csak gondosan felsorolt felhasználási jogokat szerzünk rá. Egy mai digitális mű esetében valójában semmi sincs a kezünkben, amire azt mondhatnánk, hogy a miénk. Leegyszerűsítve, nem a művet magát szerezzük meg, hanem a mű élvezetének élményét. Amikor megosztunk egy digitális alkotást, akkor is az élményt osztjuk meg.

A YouTube Content ID⁴ rendszere jól példázza, hogy a szerzőnek és a kiadónak az az érdeke, hogy a mű ismert legyen, ezért különböző módokon megengedheti, hogy az élményünket megosszuk.

Az áttekintett változások számtalan kérdést vetnek fel, mikor mások alkotásait kívánjuk saját munkánkhoz felhasználni. A plágium fogalma sokféle értelmezésen ment át az idők során. Irodalmi vagy tudományos művek esetén még tartják magukat a mű fizikai megjelenésével, másolhatóságával összeköthető „hivatkozási” jellegű jogok, kötelezettségek. Azonban az e-könyvek megjelenésével már nagyon is közel került az írott média az audiovizuális tartalmak digitális megjelenéséhez és azok védelmi és jogi rendszereihez.

Digitális tartalmak védelme

A szerzői jogok szempontjából létezik egy igen fontos különbség a korábbi analóg és a korszerű digitális információfeldolgozás között. Az analóg sokszorosítás nem tudta kiküszöbölni a másolás során fellépő információvesztést. Idővel nemcsak a másolatok lettek felismerhetetlenek, hanem az eredeti felvételek is koptak, megnyúltak a sok használatból, míg végül gyakorlatilag maguk is megsemmisültek⁵. Ez a kiküszöbölhetetlen minőségi romlás egyfajta utolsó biztosítéka volt a művek szerzőinek és a kiadóknak a kalózmásolatok végtelen áradata ellen.

Míg korábban a kifejezetten korszerű, high-tech-eszközökre és szaktudásra volt szükség az illegális cselekmények elkövetéséhez, manapság, amikor már szinte mindenki otthonában ott a számítógép, csak minimális felhasználói tudásra van szükség a kivitelezéshez. Az illegális műveletekhez szükséges útmutatók és programok egyszerű használata azt a benyomást keltheti a hétköznapi felhasználóban (látens bűnelkövetés)⁶, hogy nem is tesz semmi helytelent. Mindezzel nemcsak az elkövetések időtartama csökkent le, hanem a felderíthetőségük, bizonyíthatóságuk is komoly akadályokba ütközik. Az elkövetések számához képest annyira elhúzódnak a felde-

rített ügyek, hogy gyakorlatilag nem kelt valós aggodalmat a törvények megszegése.

A jogtiszta piac igyekszik olyan technológiai megoldásokkal előállni és olyan tartalmakat szolgáltatni, amelyekkel annak költségeit minimálisra szorítja le, elérhető áruvá téve a digitális és néha még a fizikai formában előállított szellemi alkotásokat is, hogy a legtöbb vásárló számára azok megvásárlása egyszerűbb és kifizetődőbb, mint illegális forrásuk felkutatása.

Digitális jogkezelés – DRM

A digitális jogkezelés (DRM – Digital Right Management) azon technológiák gyűjtőfogalma, melyek a digitális tartalmak védelmét szolgálják. Az első, korszerűnek tekinthető, tisztán szoftveres megoldásokat a legnagyobb lemezkiadók és számítástechnikai cégek kezdték alkalmazni az 1990-es évek második felében. Sok fejtörést okoz az informatikának, hogy a felhasználókhöz kerülő adatok, szellemi alkotások felett miként lehet valamiféle felügyeletet gyakorolni a későbbiekben is. Természetesen a felhasználókat legalább ennyire foglalkoztatja, hogy ki, miért és milyen felügyeletet akar gyakorolni az egyébként fizikailag tulajdonukat képező gépük tartalma felett. Azért is aggályos ez a kérdés, mert a számítógép felhasználója nem szükségszerűen informatikus, így nem sok eszköze van, hogy a gépe tartalmát ellenőrizni kívánó szervezetek és programok valódi ténykedését vizsgálja. A szándékon és szerződéseken kívül jelenleg nincs műszaki garancia arra, hogy a felügyeletet végző megoldások nem kíváncsiskodnak számítógépünk egyéb területein, alkalmazásaiban is⁷.

A digitális másolásvédelmi rendszerek legtöbbször rengeteg bonyodalmat okoznak mind a jogok tulajdonosainak, mind a felhasználóknak. Sokszor éppen a jogos felhasználást nehezítik meg annyira, hogy inkább meg sem veszik a vásárlók.

Vegyük sorra, mi mindent tehetünk egy hagyományos nyomtatott könyvvel: olvashatjuk, ahol akarjuk; kölcsönadhatjuk; eladhatjuk; felolvashatunk és felolvastathatunk belőle (read-out loud) stb. Az e-könyvek kezdeti licencelése

inkább a szoftverekéhez hasonlított, azaz csak felhasználási jogot szerzett a vásárló. Egy hagyományos könyvet kölcsönadhatok, de egy e-könyvvel együtt nem akarom feltétlenül a kedvenc e-book-olvasómat és a rajta lévő további, akár több száz könyvemet is kölcsönadni. Viszont magát az e-könyv fájlt a DRM-védelem miatt nem tehetem át más eszközre, mert az nem tudja megjeleníteni.

Ironikus, hogy eközben a feltört kalózmásolatok ugyanolyan szabadon használhatók, mint egy hagyományos könyv, bár könnyebben másolhatók. Ezért több kiadó megszüntette az e-könyvek DRM-védelemmel való ellátását, mert így legalább azoktól befolyik a bevétel, akik szívesebben fizetik ki egy könyv árát, mintsem, hogy felkutassák az internetet a kalózkidadások után. Az audiovizuális tartalmak terén a YouTube Content ID⁸ igen innovatív technológiai megoldás, melyben az eredeti anyagot feltöltő jogtulajdonos megadhatja, mi történjen, ha a rendszer a szóban forgó mű másolatát megtalálja a mások által feltöltött anyagok közt:

- 🕒 **Block:** amikor az újonnan feltöltött videót letiltják.
- 🕒 **Track:** a videó követése. Az eredeti tulajdonos nézettségi és egyéb statisztikai adatokat kap az anyag látogatottságáról. Így rajongói szokásokat ismerhet meg, illetve a videó alatti kommenteken keresztül marketing értékű kapcsolatokat építhet.
- 🕒 **Monetize:** „pénzzé tétel”. Ilyenkor a feltöltött videó nem kerül eltávolításra, de az alján reklám fog megjelenni, melyet a feltöltő nem tilthat le. A YouTube a videó témájával kapcsolatos célzott reklámokat helyez el.

A műveletekről mind az eredeti jogtulajdonos, mind a másolatot feltöltő felhasználó értesítést kap, így lehetőség van az ügy tisztázására, mert egy jogi vita sokkal költségesebb, mint amennyit egy ilyen megosztással kapcsolatos érdeklődésem megér.

Ezzel egyben körvonalazódik a legfontosabbnak látszó tényező, miszerint mind a szerzőnek és a kiadónak, mind pedig a vásárlónak egyetlen szempontja van, „érje meg a fáradságot”.

Digitális plágium a közoktatásban és a tudományos életben

Sosem volt még ennyire egyszerű és gyors az információ felkutatása, elérése, mint manapság. Az információs szabadsággal azonban együtt jár a hanyagság is, legalábbis ami a szerző és az eredeti forrás megjelölését illeti, és könnyen feledésbe merülnek azon ismeretek is, hogy miként kell a megtalált tartalmakat szabályosan, jogszerűen felhasználni.

Az internetes plágiumkereső megoldások elsősorban az oktatási és a tudományos szektorra koncentrálnak: diákok dolgozatait, doktori értekezéseket, tudományos folyóiratok cikkeit vizsgálják.

A közoktatás és a tudományos világ plágium problémáit azonban érdemes különválasztani. A közép- és felsőszintű oktatásban a plágium a tanulmányokat végzők tudását, a képzés minőségét rontja le. Mit ér egy olyan dolgozat, amit az internetről összemásolt anyagok alkotnak, hiszen a nagy keresőmotoroknak köszönhetően, ma már nem gond az anyaggyűjtés, a szövegszerkesztőkkel pedig pillanatok alatt azonos formátumra hozhatók az eltérő forrásból származó részletek. Közben a diák szinte semmit nem tanult: sem az érdemi források felkutatását, sem gondolatai rendszerezését, megfogalmazását, íráskészsége fejlesztését. Nincs az a pedagógus, aki képes lenne szakterülete mérhetetlen mennyiségű, valamennyi internetes forrását ismerni és felfedezni az ilyen jellegű csalásokat. Az oktatásban sok a szabadon hozzáférhető tananyag, melyek saját név alatti felhasználása egyértelműen csalás.

A tudományos világ, különösen a tudományos folyóiratok plágiumot ellenző hozzáállása más okokra vezethető vissza. Egyetlen szaklap sem szeretné ugyanis, hogy nehezen megszerzett tekintélye azért csorbuljon, mert egy általa korábban kiadott vagy máshol megjelent kutatási információt tartalmazó publikációt közölt.

Másolásvédelem helyett plágiumkeresés!

A másolásvédelemmel ellátott termékeket előbb vagy utóbb feltörik, ezért a digitális közlés és az

elektronikus könyvtárak iránti bizalom gyengül, ha nem tudják hatékonyan megvédeni az eredeti tartalmakat, miközben megnehezítik a jogszerű felhasználást. A plágiumkeresés azonban képes felfedni az illegális alkalmazást, ezért ösztönzőleg hat a digitális közlésre, mert az ezzel járó és kívánatos népszerűség már nem jelenti azt, hogy az alkotás tartalma ellenőrizetlenül másolható lenne⁹, épp ellenkezőleg, az ismertség nyújt védelmet.

Az eredmények felhasználásának helyes módja

Mások szellemi alkotásait saját munkánkhoz felhasználni hasznos és támogatandó, hiszen épp ez az eredmények közlésének értelme. Az aggályokat a hiányzó vagy nem megfelelő hivatkozások jelentik, tehát amikor mások szellemi termékét a sajátjaként közli valaki. Az is probléma lehet, ha egy mű rendelkezik ugyan megfelelő hivatkozásokkal, de olyan sokkal, hogy szinte alig tartalmaz saját érdemi munkát. (Ennek megítélése azonban már nem a plágiumkeresés feladata, hisz meglévő eredmények újszerű struktúrában összeállítása is vezethet új felismeréshez.) A tanároknak rengeteg beadott munkát kell értékelniük, amelyhez az automatikus plágiumvizsgálat praktikus információkat nyújthat a külső forrásokból származó szövegrészek arányáról és a forrásmegjelölések meglétéről, de ha a tanárok túlzottan támaszkodnak ezekre az adatokra, a hagyományos tartalmi vizsgálat felületessé válhat. Egyelőre azonban úgy tűnik, hogy az automatizált segítség javítja mind a diákok által végzett munka minőségét, mind a tanárok által nyújtott visszajelzések hasznosságát¹⁰.

Sok helyen azért nem teszik közzé a digitálisan készült dolgozatokat, nehogy tömeges plágiumforrássá váljanak. Ez viszont akadályozza, hogy a meglévő eredményekre épüljenek az új munkák, aminek következtében évről évre sok azonos témájú, azonos módon feldolgozott tanulmány készül.

A plágiumkereső rendszerek alkalmazása támogatja az eredeti művek nyílt közlését, hisz adatbázisba vételükkel kockázatosabbá válik azokból

másolni. Azzal, hogy elérhetőek az anyagok, szabályos felhasználásuk révén új eredmények születhetnek¹¹.

A plágium tíz fajtája

A *Turnitin.com* az egyik legnagyobb plágiumkereséssel foglalkozó szolgáltatás. A cég 879 középiskolai és felsőoktatási tanár kérdőíves megkeresésével a következő, a hivatkozások hibájából eredő plágium kategóriákat állapította meg¹²:

- ☉ *Klón* – Más munkájának szó szerinti, teljes terjedelmű átvétele, saját név alatt.
- ☉ *CTRL-C* – Egyetlen forrás valamely meghatározó szövegrészletének felhasználása átalkítással nélkül.
- ☉ *Keresés és csere* – Kulcsszavak és mondatok módosításával a forrás valamely lényegi részének áttemelése a saját dokumentumba.
- ☉ *Remix* – Részletek kiemelése különböző anyagokból úgy, hogy végül azok tökéletesen illeszkedjenek egymáshoz a saját írásban.
- ☉ *Újrahasznosítás* – Önplagizálás. Saját korábbi munka tartalmának nagymértékű felhasználása egy újabb anyagban, a hivatkozás megjelölése nélkül.
- ☉ *Hibrid* – Helyesen idézett forrásokból származó részletek keverése hivatkozás nélküli szövegmásolatokkal.
- ☉ *Vegyes* – Olyan írás, mely több különböző forrás másolt anyagait mutatja be, pontos hivatkozások nélkül.
- ☉ „404 hiba” – Hivatkozás, mely nem létező forrásra utal, vagy pontatlan meghatározást tartalmaz. Az elnevezés a weben szokásos „oldal nem található” hibakódra utal.
- ☉ *Aggregátum* – Megfelelő hivatkozások használatával megírt dokumentum, mely nem tartalmaz érdemi saját munkát.
- ☉ „*Re-Tweet*” – Olyan anyag, mely bár pontos hivatkozásokkal bír, de tartalma túlságosan hasonlít az eredeti szöveg szóhasználatára vagy struktúrájára. Az elnevezés utalás a népszerű mikro-blog szolgáltatás, a twitter.com oldalán használatos üzenet továbbküldési le-

hetőségre, melyben megjelölhető, korábban kitől érkezett hozzánk a megjegyzés.

A Turnitin tanulmánya információkat közöl arról is, hogy az oktatók szerint a fenti esetek milyen gyakoriak, illetve mekkora problémát jelentenek. A kutatás arra nem tért ki, hogy angolon kívül más nyelvű dokumentumokat is feldolgoztak-e, így ezen részleteket nem lehet azonos módon a hazai helyzetre értelmezni.

Plágiumvizsgálati módszerek

A számítógépek számára az írott szövegek tartalmi feldolgozása nem egyszerű feladat, hiszen nem rendelkeznek olyan értelmező képességgel, mint az ember. A programok karakterek láncolatát látják. Már a mondathatárok megtalálása is komoly feladat, hisz elég egyetlen rövidítés és máris pont került egy szó után, amiről a szövegkörnyezet értelmezése nélkül nem állapítható meg, hogy mi is a szerepe.

Alapvetően két lehetőség kínálkozik egy szöveges mű elemzésére:

- összevetni a tartalmát más, ismert forrással művekkel,
- ömagában vizsgálni a mű belső szerkezetét és ez alapján következtetni annak eredetiségére.

Mindkét esetben a dokumentumok tartalmát kell vizsgálni, ezért minden plágiumkereső rendszer első lépése kinyerni a formázás nélküli nyers szöveget az adatfájlokból. Utána eltávolítják a szövegből a túl rövid karakterláncokat (mint például a névelők vagy a 3–4 betűs szavak), mert jellemzően kevésbé fontosak a tartalmat illetően. Az összevetés típusú műveletekhez rendelkezni kell a megbízható forrásokból származó eredeti művek adataival. Hasonló ez a korábban említett Youtube Content ID megoldáshoz, ahol az ismert mesterkópiákhoz hasonlítják a feltöltött videókat. Az ilyen rendszerek hatalmas adatbázist építenek nemcsak az interneten szabadon elérhető dokumentumokból, mint például a Wikipedia, hanem zárt elérésű, digitális könyv- és folyóirattárak, tudományos források műveiből is, hisz legfőképp azok könnyelmű felhasználása okozhat komoly vitákat a későbbiekben (például

tudományos fokozat visszavonása, amely mind az intézménynek, mind a személynek igen kellemetlen).

A művek belső szerkezetének vizsgálatával a stylometria foglalkozik. Az irodalmi alkotások nyelvtani szerkezetének, szóhasználatának elemzésével képet alkothatunk arról, hogy egyetlen szerző tollából származik-e az alkotás¹³. Megvalósítása még aktív kutatási fázisban van. Lényegükből adódóan ezen megoldások nyelvfüggőek és sok szubjektív, emberi értelmezést igényelnek, amik nehezen ültethetők át számítógépes programba. Az eredmények megbízhatósága most még nem éri el a kívánt szintet, ezért erre nem térünk ki.

Tartalmi átfedések

Ezek a megoldások a betáplált művek összehasonlítását végzik. A számítástechnikában csak mérhető egységekkel lehet dolgozni, ezért matematikai algoritmusokat dolgoztak ki a szövegek hasonlóságának, illetve távolságának meghatározására. Ilyeneket használnak a dokumentumok automatikus osztályozására is. Ezen mértékek kiszámításának egyik szempontja, hogy bizonyos szavak milyen gyakorisággal szerepelnek, vagy épphogy nem szerepelnek két összehasonlítandó dokumentumban. A túl rövid szavakat ilyenkor nem veszik figyelembe, mert előfordulásuk oly gyakori, hogy nem nyújtanak érdemi információt a dokumentumok tartalmáról. A túl hosszú szavak viszont egyes tudományterületek szakszavai lehetnek, amelyek inkább a dokumentum egyediségét és a szakterületet jellemzik, semmint azt, hogy milyen tartalommal bírnak. A plágiumkeresés nem egyszerűen a dokumentumok tartalmi hovatartozását vizsgálja, hanem a köztük esetlegesen fennálló szövegbeli egyezéseket. Pontos eredményt kapnánk a szövegek azonosságáról, ha azokat karakterenként hasonlítanánk össze. Azonban ez nem célszerű, hisz – a szó szerinti idézés esetétől eltekintve – legalább minimális szórend, illetve szóhasználatbeli különbségekre számítanunk kell a forrásművek felhasználása során. További probléma a karakterenkénti, avagy szavankénti összevetéssel,

hogy nagy mennyiségű dokumentum esetén rendkívül sok műveletet kell végrehajtani, mire mindent mindennel összehasonlítanánk. Ezt még a mai csúcshámítógépek sem bírják.

Vízjel módszer

Inkább a digitális jogkezelés, ill. másolásvédelem kategóriába tartozik. Ilyenkor egyedi ellenőrző kódot (check sum, hash) kap az eredeti dokumentum vagy annak jelentős része. Ez azonban több-kevesebb munkával eltávolítható, és bármilyen kis változtatás a szövegen már más ellenőrző kódot eredményez, így nem mutatja az egyezőséget az eredeti művel.

Internetes keresők igénybevétele

Egyes megoldások ismeretlen szempontok szerint vagy véletlenül kiválasztott mondatokat, szóösszetételeket ragadnak ki a vizsgálandó műből, majd arra szabadszöveges keresést végeznek a keresőmotorok segítségével. Jobb esetben könyvtári és más tudományos adatbázisokban is elvégzik ezt, mivel az internetes kereséssel csak a publikusan elérhető dokumentumok esetén remélhető eredmény. Az internetes keresők indexelési és sorba rendezési szempontjai teljesen eltérők a megbízható plágiumkeresés számára szükségestől, ezért az így nyert eredményeket további vizsgálatnak kell alávetni.

Nyelvfüggő megoldások

Ezek az eljárások az egyes nyelvek sajátosságait algoritmusuk részeként veszik figyelembe. Ez egyes területeken javítja, más területeken lesűkíti felhasználhatóságukat.

Szövegdarabolás

A korszerű plágiumkereső rendszerek e módszer valamilyen változatát mindenképp használják. A megoldás lényege, hogy a vizsgálandó szöveget különböző módon megválasztott határoló szavak segítségével rövidebb-hosszabb töredékekre darabolják. Fontos, hogy ezek általában átnyúlnak a mondathatárokon, ha túl rövidek a szakaszok, akkor tipikus szófordulatok esetén is találat lesz.

Ha azonban túl hosszúak a keletkező töredékek, akkor nagyobb szövegbeli átfedés szükséges a találatához, és a rövidebb részletek átcúsúznak az ellenőrzésen.

A jelenleg legjobb eredményt nyújtó tördelő algoritmus egy csúszóablakot alkalmaz. Például egy 7 szavas csúszóablak először az első hét szót veszi töredéknek (1–7), majd a második szótól ismét hét szót (2–8), és így tovább. Ennek lényege, hogy átfedés van a töredékek közt. Emiatt egy-egy közbeszúrt szó még nem akadályozza meg a találatot két szöveg hasonló része közt, mert az előtte és utána képzett ablakokban lévő töredékek továbbra is jelzést adnak. Ahhoz, hogy a töredékek valóban lényeges szövegelemeket tartalmazzanak, eltávolítják a túl rövid szavakat, mint például a névelőket.

Hatalmas előnye a szövegtördeléses módszernek, hogy nem szükséges magukat a töredékeket szövegesen eltárolni. Léteznek olyan matematikai algoritmusok (hash), melyek rendkívül nagy valószínűséggel egyedi kódot rendelnek egy tetszőleges karaktersorozathoz, és ugyanahhoz a sorozathoz mindig ugyanazt a kódot generálják, de ezekből a kódokból nem lehet visszaállítani az eredeti szöveget. Ezen digitális ujjlenyomatok eredménye a tömörség, mert több száz karakter hosszú töredék egyedi azonosításához is csak alig néhány karakteres (4–8 byte) kódot kell rögzíteni, ami nagy mennyiségű mű tárolásakor kiemelt szempont. Továbbá bizalmasan kezelhető az eredeti dokumentum, mert nincs szükség a szöveg tárolására az adatbázisban ahhoz, hogy vizsgálni lehessen, másoltak-e belőle.

A dokumentumok adatbázisának felépítése során a feldolgozás első lépése a nyers szöveg kinyerése a forrásanyagból (PDF, DOC, RTF, HTML, stb. átalakítása TXT formátumra), majd a szöveg előfeldolgozása, a rövid karakterláncok eltávolítása és a dokumentum osztályozása következik. Végül a töredékek előállítására adott hosszú szószámmal, csúszóablak módszerrel és az egyedi kódok, az ujjlenyomatok kiszámítása és adatbázisban tárolása.

A lekérdezés során az új dokumentum feldolgozása az előbb említettek szerint történik, majd következik a keresési tér szűkítése. Ez a szö-

veg osztályozásának megfelelően a lehetséges találatokat adó tárolt művek előválogatását jelenti, hogy ne a teljes adatbázissal kelljen összevetni minden feltöltött művet, ami rendkívül erőforrásigényes művelet lenne. A vizsgált és az előválogatott dokumentumok kódjainak összevetése után a gyakori, különösen az egymás közelében lévő töredékek találati esetein az eredmény statisztikáinak tárolása, megjelenítése következik. Ez megmutatja, hogy a vizsgált mű az adatbázisban mely dokumentumokkal és milyen mértékű átfedéseket mutat, illetve hogy azok a dokumentumok mely részein vannak.

Plágiumvizsgáló rendszerek

A plágium elleni intézkedések valójában minőségbiztosítási lépések. Ezért nem meglepő, hogy a plágiumkereső algoritmusok tudományos kutatása mellett megjelentek a piaci alapú szolgáltatások is, elsősorban angol nyelvterületen. Amerikában évente számtalan dolgozatot adnak le a diákok közép- és felsőszintű tanulmányaik során, melyek feldolgozása komoly erőforrást igényel egy valóban használható rendszertől. A hazai – ingyenes – SZTAKI–KOPI rendszerrel kapcsolatban az alkotók minden lényeges részletet publikálnak a szakfolyóiratokban, a külföldi és többnyire fizetős rendszerek azonban üzleti titokként kezelik működésük részleteit.

SZTAKI–KOPI

„Saját tollal ékeskedni”

„A KOPI Online Plágiumkereső és Információs Portál fejlesztése 2003-ban kezdődött az MTA SZTAKI Elosztott Rendszerek Osztálya, valamint a Monash University közreműködésével. A fejlesztés célja egy hálózati plágiumkereső portál létrehozása, amelynek segítségével az elektronikus formában rendelkezésre álló dokumentumok közötti hasonlóság felderítésével plágium vagy idézet, de akár ugyanannak a dokumentumnak egy régebbi vagy újabb változata is megtalálható¹⁴.”

A legtöbb fizetős, piaci plágiumkereső portállal ellentétben a KOPI jellemzően pályázati pénzből tartja fenn magát¹⁵. Ennek köszönhető, hogy az

alkalmazott algoritmusok megismerhetők a különböző projekt publikációkban. A KOPI másik érdekessége, hogy a piaci szereplőkhöz képest más kutatási területekre fókuszál. Míg az angol nyelvterületen tevékenykedő nagy plágiumkeresők az előfizetők kegyeit keresik – például a dolgozatok osztályozásának, a tanárok visszajelzésének megkönnyítésével –, addig a KOPI a kereső algoritmusok megkerülésének, átverésének lehetőségeit igyekszik szűkíteni.

A szöveg töredékekre darabolását végző módszer a KOPI által jelenleg is alkalmazott megoldás: az alapötlet módosítása nélkül a fejlesztők jelentősen ki tudták terjeszteni a plágiumkeresés által átfogott dokumentumok halmazát. A potenciális plágiumforrásokat tartalmazó adatbázis építésébe kísérleti jelleggel bevonták az ugyancsak a SZTAKI Elosztott Rendszerek Osztály fejlesztésében növekvő SZTAKI–Szótárat. A töredékekben lévő szavakat a szótár segítségével a kiválasztott idegen nyelv összes lehetséges szó szerinti fordításával helyettesítik, és az ehhez tartozó töredékek kódjait is tárolják. Ez természetesen növeli az adatbázis méretét, viszont egy esetleges fordításban valószínűleg szerepelnek olyan szólanckok, melyek több, egymáshoz közel eső szakaszon egyezést mutatnak az automatikusan fordított töredékek egyikével, másikával. Emlékezzünk, hogy az előfeldolgozás eltávolítja a kis jelentőségű, rövid karakterláncokat, így a szavak jelenléte, sorrendisége fontosabb az összehasonlításban, mint a nyelvtan.

Ezzel a módszerrel lehetővé válik, hogy egy magyar nyelvű dolgozatban felismerhető például egy Wikipedia szócikk fordításával készített részlet. A KOPI már feldolgozta a Wikipedia angol nyelvű állományát, és a fent említett módon készített **angol–magyar szó szerinti fordítások** azonosító kódjait eltárolta adatbázisában¹⁶. Erre a Wikipedia tartalmának licence, a Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)¹⁷ adott lehetőséget. Hasonló módon előkészületek folynak más nyelvű és egyéb ismert publikus weboldalak, illetve digitális könyvtárak állományának feldolgozására. Érdekes kutatási irány a KOPI fejlesztésében a Szótár-projekttel párhuzamosan létrejött „mű-

hely-alkalmazások” algoritmusainak beépítése is¹⁸.

Az egyik a *Rövidítésgyűjtemény*, mely oda-vissza tartalmaz rövidítéseket és értelmezéseket. A KOPI ezzel képes lehet a szövegekben előforduló rövidítések kifejtésére vagy behelyettesítésére.

A másik alkalmazható kísérleti algoritmus a *Szofisztikátor*. Jelenleg ez a program angol és magyar nyelvet kezel, és bonyolultabb vagy egyszerűbb működést állíthatunk be. Az algoritmus a szótárak használatával szinonimákat keres a szövegtörésekben előforduló szavakra, szóösszetételekre, majd ezeket ismét összefűzi egy lehetőleg értelmes szóláncolattá. A KOPI ezt a modult az idegen nyelvi fordításokhoz hasonlóan képes felhasználni. Az eredeti szövegből kinyert töredékeket egyszerűbb, illetve bonyolultabb szóhasználatúvá teheti a Szofisztikátor. Az így kapott, átalakított szövegdarabok egyedi azonosítóinak tárolásával körmönfont átfogalmazások vagy rövidített kivonatok is találatot adhatnak a plágiumkeresőben.

A SZTAKI–KOPI és a kapcsolódó projektek mögött folyó kutatómunka olyan különleges kombinációt alkot a plágiumkeresés fejlődésében, ami mindenképp figyelmet érdemel. Kívánatos lenne, ha főképp a magyar egyetemek összefogásában megindulna a komoly használata. Az eredeti mintadokumentumok alapján működő plágiumkereső rendszerek, ahogy a KOPI is, az adatbázisának méretével arányosan képes hatékony munkát végezni.

Kezdetnek fel lehetne tölteni a KOPI-ba a magyar digitális könyvtárakban meglévő írásokat, illetve a rengeteg, jelenleg csak az egyetemi könyvtárakban elérhető diplomamunkákat. Ezek hozzáférését eddig épp a tömeges plagizálás megakadályozása miatt nehezítették az intézmények. A SZTAKI–KOPI használatával azonban az írások végre tudományos értéküknek megfelelően felhasználhatóvá válnának, miközben a tartalmuk tömeges idézése kifejezetten kockázatos, és így kerülendő lenne¹⁹.

TURNITIN

A Plagiarism.org szolgáltatás-csoportot az iParadigms, LLC. cég üzemelteti és fejleszti²⁰:

- ☉ a Turnitin.com – plágiumkereső szolgáltatás, elsősorban oktatók számára,
- ☉ a WriteCheck.com – diákok számára biztosít ellenőrzési és támogatási lehetőségeket,
- ☉ az iThenticate.com – tudományos munkák eredetiségének vizsgálatát végzi.

Mindegyik portál egyedi szolgáltatásokat nyújt a maga területén, melyek kivétel nélkül előfizetéshez kötöttek.

A *Turnitin* dolgozatjavítási, osztályozási és konzultációs (a hallgatóval a dolgozat közös áttekintését segítő) funkciókat biztosít a tanárok és diákok számára. Ezt a feladatnak megfelelő háttéradatbázisok támogatják, melyek több mint *24 milliárd weboldal, 300 millió dolgozat és 110 ezer publikáció* tartalmának adatait tárolják. A feltöltött dolgozatok egyediségét mindezen források figyelembe vételével képes kiértékelni a rendszer.

A *WriteCheck* elsősorban a diákok számára kíván segítséget nyújtani dolgozataik, publikációik megírásához. A Turnitin egyediség-vizsgálatát, nyelvtani ellenőrzést és professzionális, személyre szabott konzultációt kaphat az előfizető.

Az *iThenticate* tudományos értekezések vizsgálatára szakosodott. *32 milliárd weboldal, 125 millió írás* – köztük 34 millió **tudományos publikáció** a CrossCheck összefogás²¹ tagjaitól – alkotja adatbázisát.

A CrossCheck szolgáltatás a CrossRef.org szervezésében olyan publikációk teljes szöveges feldolgozását biztosítja a Turnitin számára, melyek adatai nélkül nem lehetne érdemben vizsgálni az újonnan születő tudományos írások forrás-használatát.

Plágiumkeresés témakörben igen hasznos és érdekes publikációk, felmérések találhatóak a Turnitin weboldalán, köszönhetően az aktív tudományos használatnak és hatalmas adatbázisának.

A Turnitin már nem csak angol nyelven képes dolgozni. Néhány nyelvi támogatás még

fejlesztési, tesztelési (béta) fázisban van, mint például az orosz és a lengyel. Magyar még nem lehet választani az oldalon, de egy 2012. januári sajtótájékoztató szerint²² képes angol nyelvű cikkek többek közt magyar nyelvű fordításait felismerni.

Egyéb plágiumkereső rendszerek

A Google-ban²³ az első találatok nem az oktatásban előforduló plágiumok keresésére alkalmas rendszereket mutatják, hanem a kereső optimalizálási (Search Engine Optimization, SEO) eszközöket kínáló oldalakat. Úgy tűnik, nagy a kereslet arra, hogy megtudjuk, felhasználták-e weboldalunk, blogunk tartalmát valahol máshol. Ezek a keresők jellemzően oldalunk webcímét vagy kisebb-nagyobb szövegrész bevitelét várják, melyet részletesebben nem ismertetett módon feldolgoznak, majd valamelyik nagy internetes keresőnek betáplálnak. Hasonló keresést általában magunk is kiadhatunk anyagaink jellegzetes részeiből válogatva.

A tudományos plágiumkereső eljárások nemcsak megoldásukat tekintve összetettek, hanem hatalmas, előfeldolgozott adatbázis nélkül nem is lennének képesek alapos munkát végezni.

A hazai fejlesztésű KOPI ingyenes, de az iParadigms kibővített szolgáltató rendszerei fizetősek. Hasonló a helyzet az interneten található keresők között is, azaz a komoly publikációs forrással bíró rendszerek mind előfizetések.

Az ingyenesek közül talán a legnagyobb a *Viper*²⁴. Használatához telepíteni kell egy programot, ami aztán képes a helyi gépen lévő dokumentumok közt, illetve a közös adatbázisban keresni, melyet több mint 10 milliárd forrás alkot²⁵, igaz, ezek tudományos összetétele nem ismert. Fontos még tudni, hogy a vizsgált dokumentumot fel is veszi a *Viper* az adatbázisába, így ha egy hallgató maga ellenőrizteti a munkáját, akkor később a tanár látni fogja a teljes egyezést az egyébként eredeti művel. A *Viper* büszke rá, hogy nem szab méretbeli korlátot a feltöltendő dokumentumnak.

A *PlagiarismDetect*²⁶ angol és spanyol nyelven működik, és oldalanként kell fizetni a vizsgálá-

tért. Működési elvéről annyit lehet tudni, hogy többretegű elemzést hajt végre, és nem mondatok, hanem szókombinációk alapján határozza meg az esetleges hasonlóságokat.

A *CheckForPlagiarism*²⁷ több nyelven is működik, szakterületi adatbázisok dokumentumaiban is keres (mint például jogi cikkekben, Lexus-Nexus, Blackwell-Synergy, Athens, Emerald, JSTOR, Harvard Journals, OptiQuest, stb.). Nyíltan közlésezi, hogy az ingyenes plágiumkeresők ugyan hasznosak, de az eredményeik nem minden esetben kielégítőek²⁸. Ennek egyik oka, hogy az általános internetes keresőmotorok – mint a Google, a Bing vagy az Ask – a népszerű, a találatok közül gyakran megtekintett oldalakat listázzák előre, míg az alig látogatottak olyan hátra kerülnek a találati listákon, hogy megtalálásuk szinte lehetetlenné válik.

Összefoglalás

Ahogy korábban a könyvnyomtatás, most a digitális technika elterjedése nyitott új perspektívát mind a nyilvános közlés, mind a szerzői jogsértések területén. A lemaradásban lévő jogi szabályozások mellett megjelentek a digitális jogkezelő megoldások, melyek egyszerre lettek védői a műveknek, de gyakran a terjesztés akadályai is. Az elektronikus irodalom könnyen vált névtelen forrássá az újabb írásokban. Ez a tudományos élet publikációinak minőségét is jelentősen rontotta. A 2000-es évek egyik új kutatási és fejlesztési iránya lett a plágiumkereső megoldások létrehozása.

A témához kapcsoló források közül kiemelném *Horváth József* (Pécsi Tudományegyetem BTK Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék) írását²⁹ a plágium kezeléséről. A cikk bemutat egy felmérést, amely a plágiumhoz való hozzáállást vizsgálta a pécsi egyetem diákjai és tanárai körében. A szerző rámutat, hogy mind a tanároknak, mind az egyetemnek el kell azon gondolkodnia, hogy kellő segítséget adnak-e a diákoknak a képzés során az internetforrások helyes használatára. A diákok (digitális bennszülöttek) már beleszülettek egy olyan világba, melyben a világhálón komolyabb irodalomkutatást és fel-

dolgozást mellőzve is található „odakészített” dokumentumok. A képzés kezdetén olyan kompetenciák kialakítása lenne szükséges, melyek felkészítik őket a digitális világ etikus használatára. A plagizálás rossz példaként emlegetése helyett a hivatkozások helyes használatát és pozitív példákat kellene bemutatni, hisz a tudás magunk és mások számára is öröm. *„Egy híres orosz esztéta, irodalomtörténész és nyelvész a negyvenes-ötvenes években mondta, hogy tulajdonképpen a világon minden mindennel összefügg, tehát nem igaz, hogy van olyan önálló gondolat, ami nem kapcsolódik ezer más korábbi gondolathoz, és ezeket nem is lehet mindig se idézőjelbe tenni, se a forrásra visszautalni, mert sokszor már magad sem tudod, hogy ez a gondolat nem a tiéd. A hatalmas tudásodba ezek úgy beleépülnek, hogy nem tudod, hogy ezt nem te találtad ki eredetileg, és nincs is ilyen. Ezért a plágiumnál mindig az egyszerű, formális részt tudjuk ellenőrizni.”*³⁰

Jegyzetek

- Országos Széchényi Könyvtár honlapja <http://www.oszk.hu> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- MACZÁK Ibolya: „Nem lopjuk azt, amit örökségül vettünk a mi régi atyáinktól”: kompilálás és excerpálás a magyarországi barokk kori prédikációkban. [PhD értekezés] Piliscsaba : Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2008. <http://mek.oszk.hu/08400/08405/08405.pdf> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- SPRANITZ Gergely: Digitális tartalmak szerzői jogi védelme online környezetben. 1. rész = Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2. [112.] évf. 2007. 3. sz. június, 32–33. p.
- YouTube honlap: <https://support.google.com/youtube/answer/2797370?hl=hu> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- SENKEI-KIS Zoltán: Az internetes szerzői jog és annak könyvtári vonatkozásai. Doktori disszertáció tézis. <http://doktori.btk.elte.hu/lit/senkeikiszoltan/tezis.pdf> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- SPRANITZ Gergely i. m. 32–33. p.
- SENKEI-KIS Zoltán i. m.
- YouTube honlap: ld. 4. hivatkozás.
- PATAKI Máté: KOPI Online Plágiumkereső és Információs Portál http://eprints.sztaki.hu/3427/2/200404_Networkshop2004.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Turnitin: White Paper – The sources in student writing. http://pages.turnitin.com/sources_in_writing_sec_2012.html [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- PATAKI Máté: A new approach for searching translated plagiarism. Budapest : MTA SZTAKI, 2012. http://eprints.sztaki.hu/6539/3/20120712_PlagiarismConference_NewApproachForSearchingTranslatedPlagiarism.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Turnitin: White Paper – The plagiarism spectrum : instructor insights into the ten types of plagiarism. http://pages.turnitin.com/plagiarism_spectrum.html [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- HOLMES, David I.: The evolution of stylometry in humanities scholarship = Literary and Linguistic Computing, vol. 13. 1998. no.3. 111–117. p. <http://llc.oxfordjournals.org/content/13/3/111.full.pdf> [2013. 12. 14.]
- PATAKI Máté: KOPI Online Plágiumkereső és Információs Portál. http://eprints.sztaki.hu/3427/2/200404_Networkshop2004.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- PATAKI Máté–VAJNA Miklós–MAROSI Csaba Attila: Wikipedia as text = Ercim News. Special theme: Big Data. vol. 89. 2012. 48–49. p. http://eprints.sztaki.hu/6552/2/201204_ErcimNews_WikipediaAsText.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Kopiwiki honlap. <http://kopiwiki.dsd.sztaki.hu/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Wikipédia Creative Commons license http://en.wikipedia.org/wiki/Creative_Commons_license [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Origo SZTAKI Szótár Labor honlap. <http://szotar.sztaki.hu/lab> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- PATAKI Máté: KOPI plágiumkereső a digitális tartalmak védelmében http://eprints.sztaki.hu/3427/2/200404_Networkshop2004.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Plagiarism honlap. <http://www.plagiarism.org/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Crossref honlap. <http://www.crossref.org/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
- Turnitin honlap, sajtóközlemény: Turnitin introduces translated matching for multilingual plagiarism detection:

- innovative technology identifies translated reuse of English source materials.
http://pages.turnitin.com/rs/iparadigms/images/Turnitin_RELEASE_TranslatedMatching_ENGLISH.pdf [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
23. Google honlap. <http://www.google.com> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
24. Viper ingyenes plágiumkereső honlap. <http://www.scanmyessay.com/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
25. Viper ingyenes plágiumkereső honlap. <http://www.scanmyessay.com/features.php> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
26. Plagiarism Detect honlap. <http://www.plagiarismdetect.com/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
27. Check For Plagiarism honlap. <http://www.checkforplagiarism.net/> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
28. Check For Plagiarism honlap. <http://checkforplagiarism.net/free-vs-paid-checking.html> [Letöltés ideje: 2013. 12. 14.]
29. HORVÁTH József: „A szakmai közösségeknek tudnia kell ezekről a problémákról” : a plágium kezelése a magyar egyetemi gyakorlatban = Iskolakultúra, 22. évf. 2012. 7–8. sz. 96–110. p.
30. HORVÁTH József i. m. 104. p.

Beérkezett: 2013. december 18.

Népszámlálási digitális adattár (Néda) – digitálisan kereshetők a régi népszámlálások adatai

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtár honlapján az Arcanum Adatbázis Kft. közreműködésével és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával létrejött a *Népszámlálási digitális adattár (Néda)*, amelyben a 18. és a 20. század vége között megtartott magyarországi népszámlálások és mikrocenzusok 362 kötetének kb. 128 ezer oldalát tették hozzáférhetővé.

A gyűjteményt a teljesség igénye nélkül kiegészítették néhány, a külföldi népszámlálások anyagából a KSH által készített összeállítással.

A népszámlálások anyaga felőleli egyebek mellett az alapvető családszerkezeti, foglalkozási, kisebbségi, felekezeti és infrastrukturális adatokat az országon belül a települési szintig. „Ezek együttes, közös felületen történő szolgáltatása a magyar társadalom fejlődésének jobb megértését teszi lehetővé” – hangzott a KSH közleményében.

(Forrás: *Google Értesítő*, 2014. márc. 4. MTI hír

http://www.kisalfold.hu/ezmilyen/interneten_is_elerhetok_nepszamlalások_adatai/2372337/)

Egyházi könyvtárak 2013-as címtára

Megjelent az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének (EKE) 2013-as címtára, mely a következő helyen érhető el:

http://www.eke.hu/images/stories/Cimtar/EKE_cimtar.pdf

(Forrás: *Katalist*, 2014. márc. 7. Huber Gabriella tájékoztatója)

OSZK-kitüntetettek március 15-e alkalmából

Borsa Gedeon Széchenyi-díjas

A hazai és egyetemes könyv- és nyomdászattörténeti tudományos munkája, valamint a hungarikakutatások területén elért eredményei elismeréseként 2014. március 14-én a Széchenyi-díjat vehette át Borsa Gedeon bibliográfus, az OSZK bibliothecarius emeritusa, az MTA doktora.

„Nagy örömet jelent számomra az elismerés, nem számítottam rá, hogy a kutatóknak adható legrangosabb kitüntetésben fogok részesülni” – mondta az idén kilencvenegy esztendőes tudós, aki tíz éve még ösztöndíjjal kutatott Bécsben. A nyolcvannyolc éves koráig az Országos Széchényi Könyvtárba naponta bejáró Borsa Gedeon a forrásokat 1473-tól 1700-ig feldolgozó, négykötetes Régi Magyarország Nyomtatványokat tartja pályafutása legfontosabb művének. „A szívem csücske ez a tudományos feldolgozás tekintetében világszerte ismert munka, amely részletesen bemutatja a nyomtatványokat, összegzi a róluk megjelent irodalmat, jelzi, hogy hol lelhetők fel, és fotót is közöl a címlapjukról” – sorolta a hamarosan két újabb kötetrel bővülő sorozat jellemzőit a bibliográfus. Szakterülete jövőjéről szólva kiemelte: megnyugtató számára, hogy immár az ő tanítványainak a tanítványai folytatják azt a munkát, amelyet ő több mint fél évszázada kezdett meg.

(Forrás: http://mta.hu/mta_hirei/huszan-vehettek-at-a-szechenyi-dijat-a-parlamentben-133733,
Továbbá: <http://intranet.ad.oszk.hu/tudomanyos-igazgatóság/borsa-gedeon-szechenyi-dijas>
Boka László tájékoztatása, 2014. márc. 17.)

Szőnyiné Szerző Katalin Szabolcsi-díjas

Szőnyiné Szerző Katalin, az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának nyugalmazott vezetője a „kiemelkedő zenetudományi, zenekritikai és zenei ismeretterjesztő tevékenységet” elismerő Szabolcsi Benecé-díjban részesült, melyet 2014. március 14-én adott át Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere a Szépművészeti Múzeumban.

Szőnyiné Szerző Katalin 1989-től dolgozott az OSZK Zeneműtárában, 1994-től 2008 decemberi nyugdíjba vonulásáig a tár vezetőjeként. Kutatásai mellette itt töltött éveit számos kiállítás is fémjelzi: az 1991-ben a franciaországi Le Mans-ban társrendezett „Haydn és az Esterházyak”-tól az 1993-as centenáriumi Erkel-kiállításon és a 2001-es bicentenáriumi „Verdi és Magyarország” kiállításon keresztül a 2007-ben az OSZK Erekléyerében bemutatott Himnusz-történeti tárlatig. Ugyanehhez az időszakhoz köthető többek között az ún. „Operabánya” feltárásának és rendezésének megindulása, az Erkel-operák forrásanyagának az MTA Zenetudományi Intézetével együttműködésben megvalósult digitalizálása vagy a Zeneműtár hangarchívumának korszerű berendezésekkel való felszerelése a japán kormányzat támogatásával. Az OSZK-ban végzett munkája mellett 1998 és 2002 között a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Zenei Szervezetének titkári, majd 2002 és 2006 között elnöki posztját is betöltötte. Ezen kívül több szakmai szervezet tagjaként (Liszt Társaság), illetve elnökségi tagjaként (Erkel Társaság, Magyar Haydn Társaság) is jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy a nemzeti könyvtár Zeneműtárában őrzött források mennél szélesebb nyilvánossághoz juthassanak el. 2006 óta a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

(Bővebben: <http://intranet.ad.oszk.hu/tudomanyos-igazgatóság/szonyine-szerzo-katalin-szabolcsi-dijas>,
2014. márc. 18. Boka László közleménye)

A kitüntetteknek további elkötelezett munkát és jó egészséget kívánva gratulálunk!

Díj a magyar kulturális örökség ápolásáért

A Magyar Kultúra Lovagja díjat vehetett át Budapesten Deák Ernő, az Ausztriai Magyarok Központi Szövetségének elnöke. Az elismerést 1998-ban hozták létre és a Himnusz születésének évfordulójára osztják ki a legkülönbözőbb szakmákban tevékenykedők között.

Jelölteket a civil szervezetek és önkormányzatok állíthatnak. Az idei átadó ünnepség díszvendége Ausztria volt, az eseményre a 21 díjazott 13 országból érkezett. A szlovákiai, ukrainai, erdélyi, szlovén, német díjazottak mellett kultúramegőrző munkásságáért Tölly Julianna (Burgenland) és Deák Ernő (Bécs) kapta a megtisztelő címet.

(Forrás: Nemzeti Regiszter, 2014. február 6. Közzétette: Haraszti Katalin, IFLA-HUN)

